

Poštnina plačana v gotovini.

Posamezna številka stane 4 din.

Mentor

LETNIK 28 * 1940 - 1941

ŠTEV. 1-2

Vsebinska 1.-2. številke:

Prof. Francè Jesenovec: V miru na delo! / Viktor Zorman: Tovariši / Vinko Vene: Pesem v mraku / Janez Kotar: Skice z juga / Prof. Francè Vodnik: »Moja knjižnica« / Miha Klinar: Iz mirnih noči / Fr. Bevk: Vas ob morju / Prof. dr. Andrej Budal: O ustroju italijanske srednje šole / Sfinks: Molitev / J. Cukale: Če študent na rajšo gre... / Ignatus: Job / Prof. Fr. Pengov: Kemija vsakdanjega življenja / Bogomir Smolej: Ves večer / Nace Hladnik: Tine na Parnasu / Dr. Ivo Česnik: Slovenska šaljivost / Karel Mausser: Meditacija / Sfinks: Zagrnite okno... / Naši zapiski / Filatelija / Pomenki.

Uredništvo lista: Prof. dr. Joža Lovrenčič, Ljubljana, Zrinjskega c. 5/II. — Na uredništvo se pošiljajo vsi rokopisi in dopisi, ki so namenjeni za objavo v listu. — Rokopisi se ne vračajo. — Uprava je v Ljubljani, Miklošičeva cesta 7. — Na upravo se naslavlja vsa naročila in reklamacije.

Mentor izhaja v Ljubljani med šolskim letom v začetku meseca. — Izdaja ga Prosvetna zveza v Ljubljani (odgov. Vinko Zor, Ljubljana, Sv. Petra cesta 80.) Urednik prof. dr. Joža Lovrenčič. — Tiska Zadržna tiskarna v Ljubljani (M. Blejec).

Celoletna naročnina za dijake din 30, za druge in zavode din 40. Posam. številka din 4.—. Plačuje se naprej. — Štev. ček. računa pri Poštni hranilnici v Ljubljani 14.676. — Naročnina za Italijo: Lit 10.— za dijake, Lit 15.— za druge; za Nemčijo: RM 5.— za dijake, RM 6.— za druge. — Plačuje se po italijanskih, oziroma nemških čekovnih položnicah »Katoliških misijonov« v Grobljah pri Domžalah. — Naročnina za Ameriko 1 dolar, za vse druge kraje vrednost 4 švic. frankov. — Poverjeniki dobivajo za vsakih 10 plačanih izvodov enajstega zastonj. — Plačati pa morajo vso naročnino za vse naročene izvode pred izidom šeste številke vsakega letnika.

Jugoslovanska knjižarna v Ljubljani

Knjižne novosti

- Bunc Stanko: Pregled slovnice slovenskega knjižnega jezika. 152 strani, din 30.—, kartonirano din 36.—.
Ludvik Dušan: S potepuško palico. Pesmi. 80 str. Kart. din 40.—, pl. din 50.—.
Mlakar Janko: Spomini. 422 strani. Vezano din 130.—.
Snoj dr. Andrej: Uvod v sveto pismo nove zaveze. 188 strani, din 55.—, vezano din 72.—.
Šali Severin: Slap tišine. Pesmi. 80 strani. Kart. din 40.—, platno din 50.—.

Zahtevajte vestnik Jugoslovanske knjižarne „Naša knjiga“

Najugodnejše Vam obrestujemo prihranke, ki jih naložite pri nas.

Mislite na bodočnost in začnite vlagati tudi Vi.

[Vršimo vse posle denarnih zavodov.]

Za vse naše obveznosti jamči z vsem svojim premoženjem in davčno močjo

DRAVSKA BANOVINA

HRANILNICA DRAVSKE BANOVINE

Maribor — Ljubljana — Celje — Ekspozitura: Kočevje

* MENTOR *

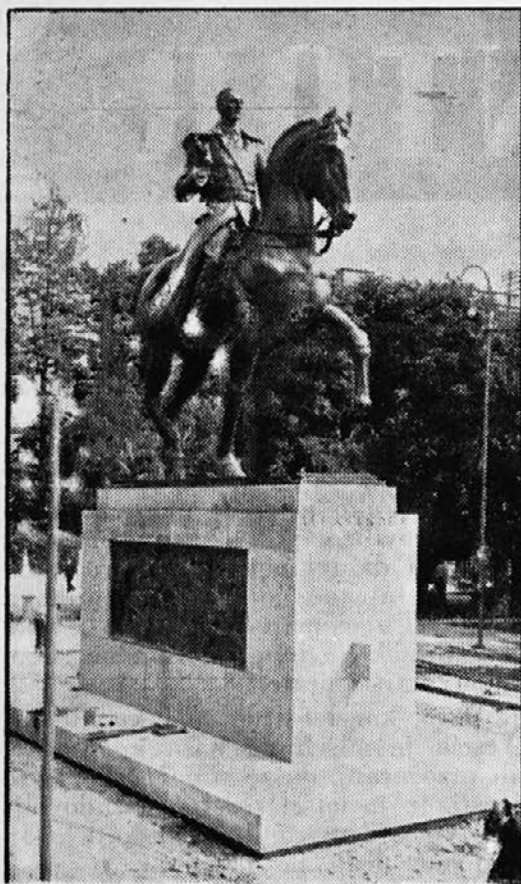
PROF. FRANCË JESENOVEC:

V miru na delo!

Zopet so se napolnile učilnice, zopet je začela naša mladina z delom. Lani sem na tem mestu poudaril misel, kako je naša mladina lahko vesela, da more v miru uživati dobrote civilizacije in kulture, medtem ko njeni vrstniki v marsikateri evropski državi ne utegnejo več skrbeti za svojo vzgojo in izobrazbo, kakor bi sami hoteli, ker je njihova domovina v nevarnosti vojnih razdejanj. Danes morem povedati že več: da je marsikje v Evropi mladina v preteklem letu izgubila ne samo svoje vzgojevalnice, marveč tudi dom, starše, brate.

Misel na to ubogo mladino je prvo, kar letos ob začetku novega dela naše mladine poudarjam. Vesela je misel, da naša mladina v preteklem letu ni doživela nobenih razočaranj, da je v miru skozi vse leto lahko izpolnjevala svoje dolžnosti. In ta misel veselja in zadovoljstva naj v naši mladini tudi za novo šolsko leto zbudi voljo do dela, ki ga naj opravlja zopet po načrtu, po smernicah, po načelih.

Čeprav je vzgoja in izobrazba marsikaterega izmed vas, dragi študentje, v preteklem letu nekoliko trpela zaradi odsotnosti nekaterih vaših vzgojiteljev in profesorjev, vendar ni bilo med nami nikakega razburjanja, ki bi utegnilo škodovati vašemu napredku. Zato je prav in primerno, da se ob vstopu v novo šolsko leto, ob začetku novega dela najprej spomnimo Njega, ki vodi vse naše delo, vse naše misli in dejanja — Boga, ker nam je v svoji neskončni modrosti in previdnosti dodelil leto mirnega dela. Naša prva misel naj bo posvečena zahvali Vsemogočnemu in obenem prošnji, naj nam tudi v prihodnjem letu nakloni svojo veliko milost in naj obvaruje naše domove pred strahotami in grozotami vojske, ki uniči vse, zlasti kulturne dobrine. Misel na Boga naj bo prva pot, prvo vodilo našega dela v začetnem šolskem letu. Saj smo prepričani, da je vse, vsak naš dih, vsak naš gib, vsako naše delo odvisno od Njega, ki je Stvarnik neba in zemlje. V resnici, prav mladina je poklicana v svoji otroški nedolžnosti, da poprosi Boga za milost miru in dela v miru. Zato slovenski študent letos ob klicanju svetega Duha ni prosil samo za dar umnosti, marveč tudi za dar miru na naših mejah. Le v miru mu bo zagotovljen uspeh dela in učenja!

Spomenik viteškega kralja Aleksandra I.
Zedinitelja v Ljubljani, odkrit 6. IX. 1940.

državo Jugoslavijo. Obenem z mislijo na celo našo državo naj bo misel posvečena tudi vrhovnemu vodniku — kralju Petru II.! Nanj naj še posebno mnogokrat misli naš slovenski študent, saj bo to leto vse v znamenju priprav za prevzem vladarskih poslov in dolžnosti po našem mlademu kralju. V njem je tako lepo in enotno zedinjen ideal naše južnoslovanske edinosti in enotnosti, da ga naš študent poleg prej omenjenih dveh idealov nikdar in nikoli ne sme izgubiti izpred oči. Z iskreno vdanostjo in mislijo naj slovenski študent prav to leto dela in študira, da bo nekoč lahko vse napravil in žrtvoval za navedene tri ideale!

Ob koncu mi prihaja na misel nekaj žalostnega, a resničnega. V preteklem letu je izginilo z evropskega zemljevida mnogo držav, katerih svoboda in samostojnost je kar čez noč minila. Vse mogoče vzroke smo iskali in premlevali, pa se mi zdi, da na enega nismo nikjer dovolj jasno in poudarjeno pokazali: ta vzrok je bil v — mladini

Druga misel za mislijo na Boga naj bo posvečena našemu slovenskemu narodu. Ne bom ponavljal, kaj vse dolguje naš študent majhnemu, a od nas vseh tako ljubljenu narodu, majhnemu sicer po številu, a tako zelo kulturnemu. Saj je iz njega izšel, saj je to njegova naravna, od samega Stvarnika dana skupnost, za katero je dolžan delati in skrbeti sleherni izmed pripadnikov slovenskega naroda! Vrnili ste se s počitnic, v katerih ste imeli priložnost živeti in delati med narodom samim. V šolskem letu se to delo ne sme končati, marveč se mora nadaljevati, čeprav na drug način. Vsi vaši napori, ves vaš študij naj bo vse leto posvečen misli na naš narod, med katerim boste delali in živeli vse življenje. Narodna svetinja naj vam bo vse leto pred očmi, nikdar je ne izgubite, nikdar je ne onečastite.

Tretja misel mi gre po širini našim domovini, po vseh krajih, kjer prebivajo poleg Slovencev naši bratje Hrvati in Srbi, s katerimi smo tako lepo in naravno združeni v skupno

tistih narodov in držav. Samo pomislimo, kako je mladina marsikatero evropske države — sami jih dobro poznate! — lezla iz leta v leto v temo, na pot, ki nikakor ne vodi k omenjenim trem idealom. Lezla je pregloboko v materializem in tako izgubljala izpred oči vse čednosti, ki so za obrambo in za ohranitev domovine tako zelo zelo potrebne. Vse preveč se je tista mladina vrgla v vsakodnevne zabave in pohajkovanje, vse preveč je mislila na ples in ljubo prostost brez reda in dela, brez žrtev in odpovedi.

Ali se bo tudi pri nas tako zgodilo? Če bi človek sodil po nekih željah nekaterih ljubljanskih študentov, ki hočejo podaljševati svoje plesne vaje kar za dve uri vsak teden, in to ponoči, potem bi kar v resnici zaprl knjigo naše lepe bodočnosti. Toda prepričan sem, da velika večina slovenskih študentov ne misli tako preživljati resne in težke čase, ko tudi med nami čutimo vso težo vojnih grozot zlasti v pomanjkanju nekaterih stvari in v izredni draginji, ki raste kar iz dneva v dan. Dragi študentje, mislim, da vam govorim v imenu vseh vzgojiteljev, vsega našega naroda in države, če vam pravim: ven iz materializma, proč od samega praznega uživanja in zabav in udobnosti! Kvišku srca! Kvišku k ide-

Nj. Vel. kralj Peter II., Nj. kralj. Visočanstvo knez-namestnik Pavle, kneginja Olga, kneževiča Aleksander in Nikola ob odkritju spomenika.

al o m, nakazanim zgoraj. Saj so tako lepi in svetli, da so vredni, da se jim naša slovenska študirajoča mladina čimbolj približa!

Velika je resnica: samo v idealni mladini, v tisti mladini, ki bo odporna, požrtovalna in resna, samo v nji moremo gledati svetlo in lepobodočnost našega naroda in države!

Zato pa, dragi moji prijatelji, v miru na delo!

VIKTOR ZORMAN:

Tovariši

1.

Natančno po šestnajstih letih šolanja je v tri in dvajsetem letu svojega nado zbujujočega življenja Mihajlo M. Danič prilezel na oglede tudi v osmi razred realne gimnazije. Fant je namreč prvo prebavljal dve leti, ker je pač vsak začetek težak, v drugi se je s krdelom inštruktorjev in inštruktoric zamudil prav toliko časa, s tretjo je imel dve leti opravka, med prvo in drugo malo maturo so mu pa profesorji privoščili v znak priznanja pridnosti in učenosti celo leto odmora. Seveda vse to ni bilo na isti gimnaziji. Na najmanj štirih zavodih je Danič širil svojo slavo, pregledoval profesorjem obisti in preskušal njih strogost pa dajal občudovati svojo učenost, temeljitost in modrost.

V višji je pa še kar vozil. S preseljevanjem kajpada ni prenehal. Pač stara navada. V šesti, to se pravi: ko je bil prvo leto v šesti, ga je doletela izredna čast, da je smel pred vojaško komisijo pokazati »kosti svojega rojstva«. To ni majhna stvar! Komisiji je bil fant tako všeč, da so ga hoteli videti tudi, ko je bil drugo leto v šesti, in da so ga v sedmi spet poklicali in ga ob tej priložnosti povabili na ponovni obisk.

Mihajlo M. Danič, bivši Miško Danič, je bil namreč v liniji izredno podoben Garbovi Greti, ki je bil zanjo tudi sicer zelo navdušen in je imel poseben album njenih slik. Bil ji je podoben, pa čeprav je majka doma skušala vsak dan spraviti vanj vsaj pol slaščičarne pa celo mesarijo s pekarno vred. Da, med odmorom mu je večkrat prinesla v približno petih trgovinah nabrane dobrote in bila vso pot v skrbeh, ali ni njen momak zaradi lakote morebiti že v poslednjih zdihljajih.

Daničeva gospa majka se je namreč redno selila s sinom vred, saj je bila prav ona sama povod vsem selitvam. Z globokimi vzdihji je poslušala sinove tožbe nad profesorsko krivičnostjo in strogostjo in kot oddajna postaja zbiralala od vseh strani poročila o popustljivosti in prizanesljivosti profesorjev z vseh gimnazij svoje ožje in širše domovine ter ugibala, kje bi njen ljubljencek »bolj poceni prišel skozi«. In ko je slišala, da so tam in tam profesorji usmiljeni in da niso nedostopni za prošnje in tarnanje, sta se z edincem magari kar sredi leta preselila tja, vztrajala tam leto, morda dve ali celo tri, bila navadno razočarana in se zato selila naprej.

Tudi v šolo sta vsaj v začetku navadno hodila oba, majka in njen

momak: ta v razred, ona pa pred konferenčno sobo in v govorilnico obrabljat podplate okrog profesorjev, prisegat, da je Mihajlo eden najbolj nadarjenih ljudi, če ni sploh najbolj nadarjen, in da se doma neprestano pa vedno in zmerom uči, da vselej vse zna, kadar ga doma izpraša, in da torej nikakor ne more biti sam vzrok, če v šoli ne zna. In za dokaz svojim besedam je včasih potočila tudi kako solzo.

Zaradi stalnega spremstva so Mihajla manj nadarjeni tovariši kmalu začeli dražiti, da se vedno mame za krilo drži. Ker pa se je momak na vsak način hotel otresti takih očitkov, je prosil majko, naj spremstvo opusti. Majka ga je res nehala spremljati, podplate pa je okrog profesorjev brusila še naprej.

Zaradi mnogih preseljevanj in gostovanj, živih barv in raznovrstnih nadevkov ter okrasov je Mihajlo Danič že v četrty dobil naslov Potujoči cirkus, ki mu je ostal skozi vso gimnazijo. Prav za prav mu je bil ta častni naziv všeč, ker ga je spominjal na naslove indijanskih poglavarjev, in je ljubosumno čuval nad njim, da bi si ga ne prilastil kdo drugi, ter je pri selitvah vedno pazil, da ga je novi družbi razodel po ovinkih takoj prve dni skupnega mučenja po klopeh.

Bilo je prvi dan novega šolskega leta. Cirkus je po polurnem zevanju in dolgočasju med mašo naročil pred cerkvijo svojemu »puršu«, ki mu je ostal zvest še od lani, naj v razredu rezervira zanj desni sedež v zadnji klopi na levo, naj sam zasede prostor desno od njega in naj ga potem počaka pred gimnazijo, da ne bo izgubljal časa z iskanjem razreda. Purš je odšel s tovariši, Danič pa je s samozavestnimi koraki zavil v stransko ulico, da bi se mu na poti do gimnazije ne bilo treba prerivati med sošolci, ki so vsi sami kmetavsi.

V stranski ulici si je iz previdnosti ogledal trenutni položaj ter si, ker je bil položaj pač ugoden, prižgal cigareto in imenitno pihal dim deloma skozi nos, večino pa seveda skozi usta. V neki izlozbi je spotoma zapazil zrcalo in se v njem brž pogledal, ali je frizura še v redu in ali je voz pri kravati pravilno zavezan. Vse je bilo brez napake, vendar si je pogladil lase in zategnil kravato, potem si je popravil suknjič, vzravnal ramena in izbočil prsi, okrašene z vsemi po šolskih postavah dovoljenimi znaki, ter poskusil popraviti poteze na obrazu tako, da bi vzbujal čim lepši videz in čim več občudovanja pri ženskem in moškem svetu. Nato se je svečano odzibal naprej, a prav za prav ne: se odzibal, temveč: odskakal ali: se odbijal, kajti njegov korak je bil strumnejši od vojaškega in drža njegovega telesa v celoti je bila taka, da bi se človek opravičeno vprašal, ali nima mož morebiti kola v hrbtu. Toda Cirkus je bil sam s seboj zelo zadovoljen in je bil tisti hip brez dvoma pripravljen, žrtvovati se, da ga dajo v špirit za eksemplar lepih potez in prave drže ter sploh moža na mestu. Zaradi popolnosti je namreč le na srednji gumb zapel suknjič, zavihal njegov desni spodnji del in vtaknil desnico v žep tako, da se je videla zlata zapestna ura; med kazalcem in sredincem levece je pa držal cigareto, seveda spet tako, da so bili vidni vsi prstani.

Nenadoma se je ustavil, odvrigel cigareto, izvlekel beležnico in pero ter si zapisal verz:

Od dugih, mokrih cest —

Všeč mu je bil ta verz, nad vse všeč in prav zato mu je na vsak način skušal dobiti par. In je začel iskati. Kar po abecedi. Da le rimo dobi, besedilo bo že potem dodal. »Best, cest, čest, dest, fest, gest, jest, kest, lest, mest...« Ž nobeno ni bil prav zadovoljen, vendar si jih je nekaj zabeležil. Opazil je, da se je marsikdo radovedno ozrl, kaj počne, in si ga ogledoval z velikim, umestnim občudovanjem, ko je videl, da gospodič kuje verze. A gospodič je pred radovednim svetom skril beležnico z verzi v žep in šel naprej.

»E pa uvek se ne da, i pravemu pesniku ne! Sad nisam pač u razpoloženju,« se je potolažil in začel misliti na šolo.

Na sedanjo gimnazijo se je preselil sredi preteklega šolskega leta. Nič kaj prijazno ga niso sprejeli. Ko je prvi dan pri fiziki presil nekaj pojasnil, so se mu tovariši zakrohotali, še preden je usta odprl. Taki kmetavsi! Le smejali so se mu, sicer se zanj še zmenili niso. Med pavzami so imeli vedno zabave posebne vrste, za Cirkusa kot poštenega človeka čisto neužitne, in se krohotali na žive in mrtve. Nace pa Polde in Jaka ter Miha so se vedno kaj producirali. Poldeta, ki je sedel zraven njega, je Cirkus pozneje pridobil za »purša«, a bila sta večinoma le v poslovnih zvezah. Edini, ki ga je vsaj deloma razumel, je bil Zvonko, ki ga pa danes v cerkvi ni opazil, čeprav je nekaj kratov stegnil vrat. Tudi s profesorji se je Danič gledal precej grdo. Razrednik se je večkrat celo norčeval iz njega. Cirkus se mora le majkinim podplatom zahvaliti, da je šlo še tako dobro, kot je šlo. O svojem znanju prav za prav ne more govoriti. Kadar je odgovoril pravilno ali pisal nalogo pozitivno, so imeli pač suflerji svoje prste ali jezike vmes. Toda brez majkinih podplatov bi vendarle ne šlo. Najbrž bi obtičal v sedmi. Izpit vsaj bi imel pa prav gotovo. S pomočjo majkinih podplatov pa se je lepo izmazal in dobil »vozni listek« do osme presneto poceni.

»Kar z menoj pojdi,« ga je pred gimnazijo povabil Polde.

»A wo imamo la classe?« je bil radoveden Cirkus. Polde mu ni odgovoril. Še od lani je bil sit svojega šefa, a vsak dan zemlja mu je prišla zelo prav in mu še bo in kovač na mesec tudi. Lani je včasih dobil še kaj na vrh. Zato je sklenil, da bo vztrajal v službi, čeprav bi spričo šefove blagodneče govorice najrajši vzrojil in prav po domače nekaj krepkih povedal.

»Wo ist naš klas?« je Danič ponovil svoje vprašanje, a Poldetu ni bilo treba odgovoriti, ker sta bila že pred razredom in je lahko kar pokazal. Cirkus je brž vstopil in odbrzel v zadnjo klop. Tam ga je čakal Zvonko; pazil je, da so sedeži ostali v rezervi, in se sam zasidral v predzadnji klopi ravno pred Cirkusom.

»Kje pa si bio, da te kod mise nisam nič videl,« je pozdravil Cirkus.

»Pojdi nekam, saj nisem tako neumen, da bi še v cerkev hodil! Kaj ti pade v glavo? Saj ni bilo nadzorstva. Mar si za pol ure spanje podaljšam,« se je zasmilil Zvonko. Cirkus se je ob zadnjih besedah samemu sebi v srce zasmilil, saj je moral danes iz postelje cele štiri ure prej kot druge krat, vsaj pol ure pa samo zaradi šolske maše, samo zato, da je v cerkvi zeval in se dolgočasil, ker nikakor ni mogel dobiti človeka, ki bi hotel vsaj malo poklepetati. Pol ure! Škoda, da ni poznal Zvonkove prakse že prej.

»Sicer pa, saj končno ne gre za to,« je nadaljeval Zvonko, ki si je napačno razlagal Cirkusov skremženi obraz, »gre za to, kako si preživel počitnice.«

»E znaš, ich war z majkom in papanom u Wienu, Berlinu, u Parisu pa enfin u Monte Carlo. Lušno je bilo!« je ves blažen zagotavljal Cirkus.

»Nimaš pojma, fantiček moj, kako sijajno sem se imel tudi jaz. Z mojo sva bila v planinah. Rečem ti, krasno je bilo, čudovito,« se je brž pohvalil tudi Zvonko, ki je bil zaljubljen do ušes in so tovariši o njem pripovedovali, da se je zaradi nesrečne ljubezni hotel že obesiti.

»Čini se mi, da je lepše s famijijo kakor pa s punco.«

»Ne vem, če je to tako pozitivno,« je ugovarjal Zvonko in začel kazati fotografije s svojega ljubezenskega potovanja in jih tolmačiti, Cirkus pa je izvlekel znamke različnih nemških in francoskih hotelov, ki je bil v njih, in obširno razlagal in pravil, da ima doma na vagone krasnih slik »quant à cela« in da jih bo prinesel kazat.

Zvonko je moral seveda utihniti, ker se ni hotel zameriti visokemu prijatelju, zamahnil je z roko in nato začel nihati z glavo — med tovariši je bil zato znan kot Kimovec — ter zraven poslušal, kje vse je bil Cirkus in kaj so jedli v tem hotelu in kakšen »špajs« so naročili v onem.

Drugi osmošolci so se pa zabavali pač na svoj stari, za Cirkusa absolutno neužitni način. Glavno besedo je imel Nace, ki je za uvod v novo leto oponoшал profesorja zgodovine. Pomagala sta mu Jaka in Miha, ki sta bila vprašana, iz smeha po razredu pa se je najbolj odločil zvonki »gi, gi« Slavka, znanega tudi pod imenom Gotska katedrala. Zraven njega je le od časa do časa raztegnil ustnice v smeh Lojzek ali Konjska smrt, ki so ga tovariši že davno obdolžili, da vsako jutro porabi eno uro časa za premišljevanje, kaj naj ga tisti dan boli, ker se je vedno držal kot mila Jera in zmerom tožil, da bo moral mlad umreti. Najbolj pa sta se ob Nacetovem nastopu zabavala Lado in Rado, »par nobile fratrum«, ki sta sama dejansko doživela vse to, kar so oni trije oponašali, in seveda zato dobila teden dni pred koncem leta cvek, a kljub temu zdelala. Zraven njiju se ob vsem smehu tovarišev ni mogel razvedriti Ljubo ali tudi Ljubček imenovan, ker so mu črni oblaki ljubosumnosti zakrili sonce ljubezni.

Ravno ko je Nace pokazal, kako bi pel profesor matematike »Ko so fantje proti vasi šli...« in ko so se Pepe in Jurče pa Mate in Ivko, Janko ter drugi držali že za trebuhe in je Slavkov »gi gi« postajal cvilec, so se odprla vrata. Nacetu je vzelo glas sredi besede in vsi drugi so postali čudovito tihi in resni. V razred je stopil eleganten gospod. Lojzek se je že ustrašil, da bo to novi razrednik, a elegantni gospod je zardel in ponižno vprašal, ali je še kaj prostora. Razred je prisluhnil in nato izbruhnil v nov smeh, Cirkus pa je pritekel k novincu in ga brž peljal ob svojo stran, kamor kmetavsov nihče ni maral.

»O, Miloš, kar za menoj,« je pozdravil Cirkus. In iz novinca se je začudeno utrgalo:

»Mihajlo!«

»Pač eden starih znancev Potujočega cirkusa, saj je ob svojih se-

litvah lahko spoznal že pol sveta,« je pojasnil Slavko Lojzku, ki je bil kljub svojim nadlogam zelo radoveden.

Cirkus pa je v svoji klopi predstavljal:

»Dovolita, da vaju seznanim: Miloš Bukovec, Zvonko Martinčič.«

»Vesel sem...« — »Me veseli, da...«

»Aber, šta pa te je prignalo sem?« je vprašal nato Cirkus, a Miloš je vprašanje hote preslišal in brž začel pripovedovati, kaj se mu je pripetilo na poti v šolo. Neko žensko je namreč skoraj podrl po tleh. Mihajlo in Zvonko sta se morala seveda smejati, čeprav je bila dogodba za vse prej kot za smeh.

Nazadnje je prišel razrednik, prebral imena, vprašal Bukovca, zakaj si je prebral, in se malo posmehnil, ko je ta odgovoril, da zaradi zdravja, povedal še urnik in nato spregovoril nekaj spodbudnih besed in opozoril na maturo, ki je že ante portas, potem pa šel, kaj pa drugega.

Fantje so se razšli, le Miloš, Mihajlo in Zvonko niso mogli narazen. Miloš je skrivnostno pripovedoval, da mu je pravil prijatelj, ki je zvedel iz prvega vira, da bo jutri padla vlada in da bo imelo to strašne posledice za ves svet. Vedel je še, da jih je tam in tam toliko in toliko po nedolžnem zaprtih in da je bilo pri zadnjem spopadu med demonstranti in policijo nad sto mrtvih in čez pet sto ranjenih. Cirkus se je za vse to kaj malo brigal, Zvonko pa je na to brž navezal svojo teorijo, da je vse relativno, da ni nič absolutnega, da je treba vse podreti in na ruševinah zgraditi nekaj čisto novega, kar bo trajalo v vek...

»Nimata pojma, fantička moja, kaj je naša naloga. Podreti moramo logiko, ker vse to je le priučeno, v eš. Živeti je treba po naravi, ki zahteva, da uživamo, dokler imamo in moremo, ker smo mladi, v starosti nam bo odklenkalo, po smrti pa tako nič ni,« je mahal z roko in kimal z glavo.

»Torej prav tako misliš kot jaz,« je Miloš potrepljal Zvonka po rami. »Sploh pa, torej, jaz vaju za popoldne vabim na kratek sestanek. Vesta kaj, fanta, društvo ustanovimo. V posebni sobi pri Zadnjem grošu se snidemo. Pili bomo, peli in kaj pametnega uganili. Drži?«

»Jaz pridem prav gotovo,« je pritrdil Zvonko, ki je začutil neutešljivo hrepenenje po kapljici. Mihajlo pa se je nekaj na majko izgovarjal, a sta ga tovariša kmalu prepričala, da mora pri toliki starosti fant pač biti samostojen, od vsake majke absolutno neodvisen, in da naj se torej le oglasi pri Zadnjem grošu.

»Veš kaj, Mihajlo, zaljubi se! Fant moj, to ti je življenje! Ti ga še ne poznaš, ker se najbrž še vedno mame za kiklo držiš. Pusti mamo in se zaljubi! Jaz sem šele dva dni tukaj, pa imam že poseben urnik in poseben zemljevid za sestanke, da me katera s kako drugo ne zaloti. Če hočeš, še tebe seznanim. Boš videl! Torej, saj ti povem.«

»Nimaš pojma, fanteček moj,« je pritrdil tudi Zvonko.

In popoldne je v posebno sobo pri Zadnjem grošu prišel tudi Mihajlo.

»Ah, kako sta mi prirasla k srcu, prijateljčka moja,« je tovariša objel Miloš, ki je bil že precej »ginjen«. »Predlagam, da ustanovimo posebno društvo, ki bo imelo samo tri člane: vaju pa mene. Delali

bomo za preobrazbo sveta. Tako kot je zdaj, vidita, da ne more več biti. Mladina bo ustvarila nov svet; s starimi bomo pometli. Še en liter! Povsod so že začeli, pri nas bomo začeli in vodili mi. Fanta, trije smo, triperesna deteljica... Torej, vsadimo Deteljico in jo zalijmo! Fanta, pijmo!»

In so pili in zalivali Deteljico, da so jo skoraj zadušili. Mihajlo namreč od vseh Miloševih fraz ni ničesar razumel in je hotel pojasniti, a Miloš se je razjezil, ko pa je naletel tu na človeka, ki nima nikakega smisla za preureditev sveta. Zvonko je iz previdnosti le kimal in zatrdil, da mora biti vse brez kompromisa, da je treba vse podreti in na ruševinah zgraditi nekaj novega, veličastnega in tako naprej, kot je znal povedati samo Zvonko, ki je bil med tovariši znan, da tako rad verjame, da bi začel rigati, če bi mu kak norec rekel, da je osel, in da bi mulil travo, če bi ga kdo z volom nagnal.

Po vsem tem je Miloš zapel še šlager iz zadnjega filma, Zvonko je nato slovesno zatrdil, da verjame samo to, kar razume, in pohvalil Miloševe idealne besede, potem so skupaj poskušali zapeti tisto večno krasno »Več je davno duga noč...« in presunjeni zaradi lepega čustva »ginjeno« klicali: »Slatka moja Marijano, ja ču te čakati... dok svane dan...« Miloš in Zvonko sta zatem zapihala Mihajlu na srce, da je plačal vino in jima kupil cigaret. Zmenili so se še za prihodnji sestanek, na katerem bi določili, kako bodo v razredu delovali za svoje ideje, in odšli, Miloš in Zvonko kot moža težkega kalibra samostojno, Mihajlo pa je doživljal »vihar na morju« in kazal preveliko vnemo za merjenje cest; zato sta ga tovariša spravila v taksi in poslala domov.

(Dalje.)

VINKO VENE:

Pesem v mraku

Ves dan je kot večer od jutra,
na platnu mračna slika —
ah, da vsaj list bi vztrepetal in z veje pal,
otožnost ne bila bi več tako velika.

Zdaj bodo zadnje luči še umrle za zastori
in zadnja lepa misel bo odšla —
ko mrak bo najbolj žalosten,
domov se z dela vrne mati vsa izmučena...

Tedaj pozabil bom na svojo mlado žalost,
poljubil mater bom na čelo, da bo občutila
lepoto in mladost, ki sije v moji duši,
in se ob njej bo odpočila.

Skice z juga

Večerni preludij.

Po sončnem dnevu se je storila lepa noč. Šest nas sedi v kupeju in vsi težko čakamo jutra, ko nam bo zarja odprla nov svet. Kolesa uspavajoče udarjajo; ta ali oni zakima, a nihče ne more trdno zaspati.

Mrtvo življenje.

Gledam, kakor da hočem z očmi prodreti temo in bežati v svet. Počasi in vedno ostreje se rišejo v nebo koničaste konture Kleka. Nekaj višjih gora je ostalo že za nami. Globoko v dolini je razlito neizmerno meglenc morje, ki ga osvetljuje jutranja zarja. Stoletno drevje s suhimi vrhovi se kosa, katero bo prvo doseglo sonce. Čutim, da to niso več naši slovenski gozdovi, prijazni, domači, vedno šepetajoči gozdovi — tu je resnost, častitljivost.

Vlak hiti, še danes mora videti morje, ki je razlito daleč, daleč, tam za vrhovi Velebita.

Iz sosednjega kupeja slišim petje in smeh. Olga poje arijo iz Traviate, Ciril brunda šlager, ki ga je pobral v kinu.

Gozdovi so za nami. Jutranje sonce obseva širna polja z zrelim žitom. Tu in tam je že požeto in zneseno v kopice. Ljudje so se umaknili pred soncem v naselja, tu pa tam žene možakar kljuse, ki bi mu lahko preštel rebra.

Gospič... Sprevodnik kriči, a pozna se, da ima grlo suho od žeje. Otroci se pehajo med odraslimi, delavci se prerivajo, da bi prišli do vode.

Prostrana ravan. Na njivah spaljeno žito in detelja. Koruza se zaradi dolge suše vije kot sveder.

Knin — prestolnica hrvaških kraljev. Na hribu pričajo veličastne razvaline kraljevega gradu o nekdanji slavi in moči. Prostrano polje zapirajo kameniti, neporasli gorski grobeni.

Drniš — čudno naselje. Mesto, prilepljeno na gorsko pečino, skozi katero si je izdolbla pot reka Čikola. Struga je domalega suha, otroci brazdajo po njej in iščijo školjk.

Dospeli smo na vrh planote. Pusta, skalnata pokrajina. Redkokje zeleni grm ali trava. Med visokimi škarpami se skrivajo človeška bivališča pred burjo.

Ob progi stoje razcapani otroci in z zateglim, visokim glasom kriče: eeee...! eeee...! Včasih jim pade pred noge nežka ali košček kruha. Gredoč pobero vse do zadnjega drobca, nato pa še silneje kriče, dokler jim ne uide vlak izpred oči.

Nekdo blekne kratko besedo. Vsi se zdrznemo. V trenutku je vse pri oknu. Morje! Prostrana, neskončna gladina. V ozadju sanjajo otoki, vmes pa plovejo parniki in bruhaajo iz sebe oblake črnega dima.

Že tretjič me je presenetil pogled na veličastvo neizmernih vod. Vsakokrat se mi je zbudilo skrito hrepenenje po daljavah, ki sem ga imel že kot otrok, ko sem izpred zidanice prvokrat povpraševal mater, kaj je tam za Zaplazom in za Primskovim. Saj sem se že vozil po morju, a rad bi dalje, dalje, da bi se nikoli ne ustavil. Pa saj je vse naše življenje dolgo, težavno jadrnanje v daljave, ki ne vemo, kje so, ki jih ne najdemo na zemljevidih.

Tako včasih obide človeka, ko hrepeni po nečem, a ve, da tega nikdar ne bo

dosegel, da tega ali onega nikdar ne bo videl. Želi si, da bi bil duh, ki bi plaval nad oceani, nad kontinenti in motril zviška vrvenje in beganje brezumnega sveta.

To so bliski, ki za hip pretrgajo vsakdanje misli in kot bi trenil, jih ni več. Zdaj čutim le še lahno pozibavanje vagona v enakomernem ritmu, ki ga pa včasih preseka drug tempo.

Neenakomerno guganje vlaka, cviljenje zavor, kratek brlzig, sunek... Split! Z nahrbtnikom na rami se gnetem skozi množico. Vse je razgibano, glasno in pisano.

Francoska obala! Palme se sklanjajo nad vrveče ljudstvo. Izpred hotelov se razlega godba in odmeva od veličastnih sten Dioklecijanove palače.

Ne utegnem se ozirati okrog, moram hiteti za družbo, ki je pravkar zavila v ozko, temno ulico.

Razbeljene stene.

Ozkotirna železnica nas vleče navkreber. V drznih serpentinah nas je dvignila nad prijazne oljčne gaje in vinograde. Daleč za nami se je pravkar prebudilo morje in se poljubilo s soncem. Na severu nas čakajo strme, gole pečine.

Dopoldansko sonce se upira v rdeče strehe, da miglja soparica na njih. Kmalu bo izpilo zadnjo vlago iz zemlje.

Dospeli smo na vrh. V ozadju izginja morje. Obkrožajo nas vedno širše peščne samote. Nikjer zelenja, nikjer živali ali človeka. Le iz zraku se včasih oglasi jastrebi, ki kroži nad mrtvo pokrajino. — Ali je res, da so bili včasih tu košati gozdovi in divje zveri v njih? Kraška burja je polizala zemljo in pustila za seboj golo kamenje, ki žari v poletni vročini.

Vzporedno z nami hiti avtomobilska cesta. Včasih dohitimo trudnega osla, ki nosi težak tovor in ljudi. Jokajoče se razlega njegovo riganje med pečinami. Nekateri se mu smejejo, meni pa se žival smili.

Pot se je nagnila navzdol. Iz dalje se zasveti zvonik. Tam doli je Sinjsko polje, ki ga Gospa Sinjska varuje pred nezgodami. Tukaj so torej še pred tisočletji živeli Iliri in Rimljani. Kje je sedaj njihova slava! Morda v razbitih izkopaninah?

Božjepotna cerkev nas vabi. Pojdimo in priporočimo Gospej Sinjski sebe in svojo domovino! V stolpu se je zamajal veliki zvon.

Porušeni spomeniki.

Kako veličastno in obenem tajinstveno je gledati v zaraslih ruševinah človeško zgodovino! Boječe se noga dotika tal, koder slutiš, da so pred davnimi stoletji stopali mogočnjaki. A vendar, prav v globini srca je skrita neka kljubovalnost: — Kje ste sedaj tirani, ki ste z zaničevanjem pljuvali na ljudstvo, ki vas je redilo? Iz vašega prahu raste danes bodeča agava in dehteči rožmarin. Slava je bila z vami vred pokopana. Ljudstvo pa še živi, živi in bo živelo, čeprav v pomanjkanju in v težkih borbah za vsakdanji kruh. Živi, ker se je globlje zarilo v zemljo kakor korenine mogočnega hrasta.

Kje ste krasotice, ki ste se bahato šopirile na oknih, ko je sestradani truhadur pod obzidjem brenkal na strune, vas dvigal v nebo in lovil skorje vašega kruha?

Večkrat postojimo in strmimo v sive stene. Kaj se je nekoč godilo za njimi in okoli njih? Kako rad bi se z njimi pogovoril. Gotovo bi mi povedale marsikaj, o čemer zgodovina molči.

Poleg mene nekdo razlaga zgodovino Klisa: kolikokrat so ga napadli Turki, ga slednjič zvijačno zavzeli in obesili na grajsko kapelo turški polmesec...

To je bilo včasih. Danes si hodimo sem le oči past in nekaj bednih ljudi se od tega preživlja.

Nekateri si trgajo rožmarin, ki jih bo doma spominjal na deželo sonca, jaz pa ne bom trgal dišečih spominov, saj vem, da na naših oknih cveto nageljni, ki lepše diše.

Grobovi med lovori.

Lahna sapa vije tanke ciprese in hladi razgreto čelo. Cesta je trda in avtomobili neprestano dvigajo prah. Kar zaželel sem stopiti malo v kraj, kjer se ne bo treba ogibati razgibanemu svetu.

Pot vodi med agavami in smokvami. Z obeh strani nudi trta komaj obarvano grozdje. Robidje in bršljan prepletata sive ruševine. Kameniti jonski in korintski stebri hočejo iz zemlje dvigniti slavo nekdanjega mesta. Razbiti sarkofagi se vrste ob potu. Tataři, ki so v njih iskali dragocenosti, niso prizanesli niti enemu. Molče, a resno nas zro s svojimi preluknjanimi krovi. Kje so oni, ki so počivali v njih? Ali jim hoče kljubovati? Za tabo ne bo ne sarkofagov ne dragocenosti v njih, spomin nate pa bo otemnel v nekaj dneh.

Salona! — Središče rimske kulture v Dalmaciji, središče prvih kristjanov, ki so umirali za vero, zmagali in postavili Bogu veličastne domove. Salona, iz dolgega sna so te zbudili ljudje, ki bi tako radi vsaj hip preteklosti ujeli in ga vsadili v naš čas. Tvoje zidovje so odkapali, odkrili umetnine in dragocenosti, čas pa je še medtem drvel v bodočnost in danes te za ruševinami rimskega amfiteatra opozarjata dva železna stolpa z daleč vidnim napisom »Shell« na sodobnost, ki ne razume, zakaj bi gledalo človeštvo na pot, ki jo ima že za sabo.

Prijetno je zabrněl zvonček v kapelici. Sonce se bo zdaj pa zdaj potopilo v morje. Od vzhoda je zapihala sapa in nad Buličevo grobnico je zašelestelo lavorovo listje.

Borovci in pinije.

Temačna tišina plava nad morjem. Parnik lagodno reže globoko brazdo in voda se peni za njim. Votlo doni črpalka nekje v trupu ladje. Sedimo na krovu in čakamo sonca. Tovariš ubira strune na kitari, polslišno brundamo slovensko narodno pesem.

Celina je že daleč za nami in daleč je še Hvar.

»Imam tri ljubice, vse tri so zauberne...« lahno vibrira glas med vrvmi in jambori; odmev skušamo ujeti, a ga ni od nikoder.

Sonce se je dvignilo izza Brača in razpršilo redko meglo. Od daleč slutimo obrise Hvara.

Mornarji so razgrnili plahte nad krovom, da ne bi sonce motilo zaspanih sopotnic.

Voda pod parnikom zašumi in se peni. Ogoreli in hripavi mornarji pripravljajo vrvi, ki jih bodo z izurjeno roko vrgli na obalo.

Na ozkem hodniku se tarejo potniki; nosači kriče in segajo po prtljagi. Pomešamo se med pisano množico in skoraj smo na obali. Soparica puhti iz kame-nitega tlaka. Iz morja veje duh po ribah.

Po nizkih ulicah hitimo navkreber. Nad steze se sklanjajo polni rožiči in smokve. Kako neusmiljeno pripeka sonce v te kamenite bregove! Saj mora vse izžgati.

Umaknemo se soncu. Ob obali je gaj borovcev in pinij. Kako prijetno se odpočijejo oči na zelenju. Zaželeli smo barv naših travnikov in gozdov. Tu so pinije, ki so zelene, so oljke in lavor, ni pa pod njimi mahu in trave, kjer bi se človek zleknil in zadremal. — Neumne misli! Kaj sem prišel v Dalmacijo iskat sence in počitka? Saj je vendar Dalmacija dežela sonca in vročine.

Z morja je zavelo prijetno hladno. Ni daleč od kopališča. Stopimo tja; morje nas vabi, da se sprostimo v njem...

Parnik piska v pristanu. Se pol litra! Vino je poceni in dobro, žeja pa silna. Potem hitro na ladjo, da nam ne uide.

Neopazno se odmikamo obali. Lahno nihajo borovci in pinije v vetru kot v slovo. Zadnji žarki tonejo za nami kot spomin na nekaj lepega, prijetnega. Za ladjo hiti pesem, vesela, praznična.

Na obzorju so zaplavale luči v vodi, zdi se, da šepetajo in se premetavajo z valovi.

Večer na Marjanu.

Ob stopnicah, ki se vijo navkreber, dremajo palme. Nič jih ne motimo glasni sprehajalci, saj Marjan oživi šele na večer. Veseli smo in glasni, kot so veseli in glasni vsi, ki jih srečujemo ali dohitavamo.

Koraki trdo odmevajo na betonskih tleh. Z visokih svetilnikov se razliva razkošna luč na pisano množico. Le tu pa tam se najde temačen kotiček za cipreso ali oljko in zdi se mi, da iz vsakega temnega zaklona slišim pritajeno šepetanje ter ženski smeh.

Na prostranih terasah se gneteje študentje, ki zateglo pojo; včasih vzdrti struna na kitari, a njen glas utone v vrvežu ljudstva. Čakajte, nocoj smo prišli mi s slovensko pesmijo na Marjan!

Na najvišji terasi se postavimo v krog. Lojze ubere strune in pesem za pesmijo se izgublja v temnem gozdiču nad cesto. Sprehajalci so prisluhnili. — Mogoče nas imajo za Nemce, ne vem, ploskajo nam pa le.

Mnogi so se zagledali v morje in razsvetljeno pristanišče. V bajnih barvah plava v morju odsev luči. S parnikov se sliši glasna godba.

Nehote mi uide misel domov. Kaj pa pri nas? Najbrž so že šli k počitku, trudni od težkega dela. Kje je njihova godba in promenadne obleke? Cepci so peli podnevi, ponoči prepeva čriček in mogoče fantje na vasi, pa psi lajajo zateglo in jokajoče.

Nebo je prepredeno s tanko, raztrgano meglico, izza katere svetlikajo zvezde in prvi krajec, ki bo zdaj, zdaj izginil za hribi.

Od vzhoda plove ladja. Zamolklo piskanje pregluši za trenutek godbo v pristanu.

Z novimi, prej nepoznanimi občutki zapuščamo Marjan. Mogoče je pa vendar tudi tu življenje — prav prijetno življenje.

Dolge, upognjene veje nas božajo po licih. Rožmarin diši in agava še ponoči dviga proti nebu svoj cvet.

Od nekod se razlegne pesem in zamre v temačnih ulicah.

...pa niso nič ujeli.

Razpaljene brežine se ponujajo morju v poljub. Po kotanjah se nabira bela plast soli.

Ob obali je priplul čoln. Osmero rjavih rok pritiska vesla, da drgetajo nabrekle mišice. V počasnem ritmu se sklanjajo telesa in vsakokrat jim klecne glava

nizko navzdol. Pri krmilu spuščajo v vodo mreže in vrvi. V krogu so zaveslali k obali in privezali čoln ob čer.

Otroci so pritekli, da bi opazovali lov. Saj lov tu ni nič posebnega, pa vendar je vsakdo radoveden, če ne bodo mogoče potegnili na suho morskega volka ali delfina.

Trdo uprti ob skale, vlečejo vrvi. Previdno vlečejo mrežo na suho. Vedno večja nestrpnost, vedno večje pričakovanje. Zdi se mi, da slišim, kako utripajo srca ribičem. Le konec mreže je še v vodi. Roke se krepkeje oprimejo mrež. Hrepeneče oči se upirajo navzdol.

Trudne roke so popustile in omahnile ob životu. Nihče ni spregovoril. Stari ribič je jezno izmotal iz mreže tri ribice in jih vrgel v morje. Menda niso danes še ničesar dobili.

Zvili so vrvi in mreže, jih vrgli na čoln, ga odvezali in odrinili. Osmero rjavih, mišičastih rok je zgrabilo vesla, telesa so se upognila, glave klecnile na prsi. Voda je zašumela, barka se je zarežala v valove, ki so se ji zaganjali v bok.

V nekaj minutah so izginili za pečinami, le peneča voda je izdajala njihovo pot in se še dolgo vlekla v loku ob obali kot neprijeten spomin.

Ponoči bodo zopet prišli in poskusili s svetilko privabiti ribe. Mogoče se bodo trgale mreže, mogoče pa se bodo spet tri ribice ujele in premetavale v mreži ter koprnele po slanem morju in jih bo stari izkušeni ribič pobral in jezno treščil v vodo ali na trdo, suho obalo.

Lepa bo noč nocoj, pojdi z menoj!

Kam? Ali ne vidiš, kakšne so morske daljave? Zakaj ne bi pohitel za svojo mislijo med otoki na odprto morje. Poglej, kako nestirno se guga parnik in puha črn dim v čisti zrak!

Živahno vrvenje na krovu narašča. Zvonec zapoje. Kmalu bodo vzvalovili in razpenili vodo mogočni vijaki in nas odtrgali od obale. Zbogom, sončna obala! Moje misli bodo še vedno vasovale v ozkih, mračnih ulicah, potovale po obalah in figovih gajih.

Sonce se sklanja nad vodno gladino, kot da hoče nekaj prijetnega pošepetati morju. Plovemo med golim skalnim otočjem, kjer gnezdijo in počivajo galebi. Nekaj teh belih ptic nas bo spremilo na naši poti. Ne daleč za ladjo se igra z valovi delfin in se meče v zrak. Mogoče nam bo sledil vso noč.

Pravkar se je dotaknilo sonce morske gladine na obzorju. Nekdo se je nasmešnil, češ: zdaj zdaj bo zacvrčalo. Ni zacvrčalo, pač pa so valovi zablesteli v čudovitih barvah, ki so se prelivala in igrala, kot so se igrali lahni valovi.

Svetilniki se prižigajo in ugašajo. Parnik varno plove med njimi, ni se nam treba bati nesreče. Morje je globoko, obale so daleč, noč pa je mirna in prozorna.

Šibenik imamo že za sabo. Z desne nas vabi Zadar. Luči ob obali se kopljejo v morju in vabljivo migljajo. Kaj res to ni več naše?

*

Vsepovsod utrujeni obrazi. Mnogi že dremljejo in spe. Kaj pa hočejo; nebo je vedno enako, morje je črno, obale so daleč, le svetilniki enakomerno migljajo in kažejo pot. Tudi naša pesem je že zdavnaj utihnila.

V prijetnem razmišljanju me je zmanjkalo. Ko sem se prebudil, je svetil mesec in blizal se je dan. Bilo je hladno in pihalo je od juga. Drugi še spe in niso videli Raba ter Krka, ki sta utonila v jutranji mrak.

„Moja knjižnica“

O počitnicah, ko vse vabi in kliče človeka ven v prirodo, na zrak in na sonce, vsi kaj radi pozabljamo na knjige. To ni prav nič čudnega. Kako tudi ne bi! Tedaj nam je vsa narava kakor velika odprta knjiga, iz katere zajemamo hkrati modrost in lepoto življenja. In res, priznati moramo, da je življenje v prirodi in s prirodo za človeka neprecenljive vrednosti. Kdor nima smisla ali morebiti še boljše čuta za naravo, ali kdor je izgubil stik z njo, ta je kot človek nedvomno utrpel silno škodo.

Vendarle pa nam življenje nasprotno tudi priča, da naravo do-
umevamo tem globlje ter da živimo z njo tem neposredneje in tesneje, čim globlja je naša duhovna izobrazba. Da je res tako, naj nam po-
kažeta dva zgleda, dva resnična dogodka. Marsikateri izmed nas je gotovo že slišal, da je sloviti nemški mislec Emanuel Kant priznal, češ da ga pogled na nočno nebo, posuto z brezštevilnimi lesketajočimi se zvezdami, spomni na Boga samega. Nasprotno pa je neki preprost kmetič na vprašanje, kaj si misli ob pogledu na zvezdno nebo, odgovoril po svoje. Dejal je eno samo besedo: Špaso. Ta dva primera nam pričata, da je za človeka res izredne važnosti njegova notranja, duhovna izobrazba, to je izobrazba miselnega in čustvenega sveta v njem. Ta izobrazba je neke vrste duhovna poglobljenost, ki je seveda ne smemo zamenjati z golim znanjem. Vsi pa vemo, da so nam pri tem potrebne knjige. Knjige so izraz in dokaz človeške izobrazbe in zato nam tudi najbolje pomagajo na poti do izobrazbe. V tej smeri se mi zde pomembne besede tudi pri nas dobro znanega nemškega jezuita, pisatelja Petra Lipperta: »Mnogi pravijo, — tako piše — da priroda nadomešča vse knjige. ‚Jaz berem v knjigi prirode,‘ se marsikdo ponaša. Da, to so rekle že naše babice in ta resnica je videti nekam premodra. Prav za prav pa to niti ni resnica. Priroda ni nobena knjiga, razen če iz nje naredimo knjigo. Priroda je dejanskost, neskončno bogata in neizmerno globoka. Toda treba jo je šele odkriti, oziroma naše duše se ji morajo prej odpreti, morajo biti prej razorane. In to more samo drug človek. — Ljudje, ki pridejo k nam kakor usoda, ki povzročijo naš notranji preobrat, ki nas pretresejo na dnu duše — ti nas odpro, da bitje razumemo. In vsi knjigopisci — če ne pišejo zgolj naučnih knjig, šolskih učbenikov ali enciklopedij, ki so zelo potrebne in koristne — vsi ustvarjajoči in umetniški pisatelji bi morali prihrumeti nad nas kakor vihar in nas razriti.«

Iz teh besed pač lahko vsakdo spozna, kaj pomeni za človeka dobra knjiga. Tega dandanes tudi noben resnično izobražen ali po izobrazbi stremeč človek ne zanika. Ljudje danes mnogo in radi bero. Dokaz za to so že številne knjižnice, ki so po večini nastale prav zato, da zadostijo ljudski potrebi po branju. Koliko knjižnic imamo na primer že samo pri nas v Sloveniji! Prav to dejstvo, da namreč obstaja toliko javnih knjižnic, iz katerih si vsakdo lahko izposoja knjige, pa je tudi vzrok, da mnogi pač radi in veliko bero, medtem ko jim niti na

misel ne pride, da bi si katero koli knjigo tudi sami kupili, da bi tako osnovali tudi svojo lastno, zasebno knjižnico. A težko, v resnici težko si je misliti količjak kulturnega človeka, ki bi take zasebne knjižnice ne imel, ali pa vsaj ne želel imeti. Ne moremo si predstavljati resničnega ljubitelja knjig, ki bi mu bilo le do tega, da to ali ono knjigo prebere, ne pa tudi do tega, da bi to ali ono knjigo imel. Tako imenovana moja knjižnica je vendarle dokaz, da njen lastnik v resnici ljubi knjige, da živi z njimi in da mu dejansko pomenijo življenjsko vrednoto. Razen tega pa človek z ostvarjanjem take zasebne knjižnice po navadi izpolnjuje tudi dolžnost, ki jo ima do svoje narodne kulture, do svoje narodne književnosti. Ne smemo namreč pozabiti, da je kultura vedno zvezana tudi z gospodarskimi pogoji in da knjige, ki jih je treba ne le pisati, ampak tudi zalagati, tiskati in prodajati — ne iščejo in ne potrebujejo samo svojih bralcev, ampak tudi svoje odjemalce, kupce. Kdor se zaveda prave vrednosti knjige, bodisi da gleda nanjo z občečloveškega, vsebinskega vidika, ker mu posredujejo resnico in lepoto, bodisi z narodnostnega vidika, ker jo ceni kot izraz narodove kulture, tistemu po navadi nobena žrtev ni prevelika, če jo naredi za to, da si nakupi knjig. Denar, ki ga človek vtakne v knjigo, se dobro obrestuje; ni tako rekoč tja vržen, kakor je toliko naših izdatkov za čisto kaj malo potrebne ali pa celo za nepotrebne stvari. A kakor že rečeno: za knjigo ni treba samo denarja, ampak v prvi vrsti ljubezni in resničnega zanimanja. Kdor ima to, mu je vse drugo tako rekoč navrženo. Menda ga ni človeka, pa najsi so njegove življenjske razmere še slabše, ki bi mu ob resničnem prizadevanju ne bilo mogoče ustanoviti vsaj skromne zasebne knjižnice. Kdor je nima, pri tem je vzrok po večini v njem samem, ne pa izven njega. Lahko namreč rečemo, da je takale knjižnica, ki si jo človek sčasoma nabere, znamenje njegove osebnosti, njegove duševne veljavnosti, njegovega duševnega bogastva. Le-to mu slej ko prej pomaga ustvarjati tudi vse tiste stvarne pogoje, ki so za ustanovitev zasebne knjižnice potrebni.

Mislim, da mi glede tega ne bo nihče oporekal in da se o pomenu in potrebi take zasebne knjižnice vsi strinjamo. Toda marsikdo bi gotovo rad vedel, kako naj začne, s čim naj napolni morebiti že pripravljene, a še zmerom prazne police, skratka, kaj naj bi vsebovala tako imenovana »moja knjižnica« mladega slovenskega človeka?

Kot odgovor na to vprašanje naj podam v naslednjem nekaj smernic in morebiti celo čisto konkretnih navodil. Na splošno bi rekel, da spadajo v tako knjižnico predvsem pomembna dela domačega, a tudi tujega slovstva, prav tako pa tudi nekatera dela, ki so predvsem življenjsko praktične vrednosti, posebno, ako so človeku potrebna pri njegovem študiju ali vsakdanjem delu. Število knjig bo seveda zmerom odvisno od bolj ali manj ugodnih ali neugodnih razmer, v kakršnih že ta ali oni živi. Pač pa bi se moral izbor ravnati po nekih občih vidikih. Ti vidiki, ki naj bi bili obenem tudi merilo za notranjo vrednost knjižnice, so v glavnem tile: najprej lep jezik; dalje snovna in miselna primernost našim letom, kar zlasti mladi ljudje pogosto premalo upoštevajo; razen tega pa mora biti sleherna knjiga, ki jo spoznaš za vredno, da pride v zbirko tvoje knjižnice, tudi poučna v stvarnem,

kulturnem ali zgodovinskem pogledu — kolikor gre za bolj strokovne knjige — ali pa da budi plemenito čustvovanje, bodisi npravno, versko, narodno, socialno, kolikor gre za bolj leposlovna dela.

Kdaj naj si človek začne ustanavljati lastno knjižnico, ali že zelo zgodaj ali šele v poznejših letih? Odgovor na to se ne more glasiti nič drugače kakor: čim prej, tem bolje. Najbolje je, če si je človek pridobil ljubezen do knjig že v otroških letih. Že šolar lahko začne spravljati knjige, ki jih dobi v dar ob raznih prilikah: za Miklavža, za božič, za god, ob koncu šolskega leta. Te knjige so nekaka o s n o v a človekove bodoče knjižnice. To so kajpada v prvi vrsti mladinske knjige, po večini zbirke pravljic in podobnih spisov. Teh nam danes pač ne manjka. Imamo mnogo prevodov odličnih del iz svetovne književnosti, med katerimi omenjam na primer Pravljuje, ki sta jih nabrala brata Grimm, dalje znamenito zgodbo o Robinzonu, pa tudi povesti Krištofa Šmida so še zmerom primerne za to dobo; izmed domačih slovenskih del pa pridejo v prvi vrsti v poštev mladinski spisi Otona Župančiča, Pisanice, Uganke in Ciciban, razen tega pa tudi spisi naših starejših pisateljev, kakor Antona Martina Slomška ter Franceta Levstika ali pa mlajših, med katerimi so veliko primernih pesmic in povestic napisali zlasti Ksaver Meško, Fr. Milčinski, France Bevk, dalje Josip Ribičič, Tone Seliškar, Bogomir Magajna in še nešteto drugih. Primerne so tudi knjige Mladinske matice in Vrtčeve knjižnice ter listi kakor Angelček, Vrtec, Zvonček in Naš rod.

Nekoliko bolj odrasli, recimo nižješolci, pa sežejo lahko še dalje. Zanje je izbira še mnogo lažja. Izmed tujih pisateljev si lahko izbero na primer kako delo poljskega pisatelja Sienkiewicza (Skozi pustinje in puščavo, Z ognjem in mečem), dalje hrvatskih pisateljev Deželića in Senoa (Zadnja kmečka vojska), Marka Twaina, jezuita Svenssona (Prigode malega Nonnija) itd. Izmed domačih pisateljev pa si lahko nabavijo zbirko izbranih spisov za mladino, ki sta jo priredila Erjavec in Flere in v kateri so zbrani mladinski spisi naših klasikov kakor Slomška, Levstika, Stritarja, Erjavca, Jenka in drugih. V poštev pa pridejo tudi posamezni spisi novejših pisateljev, recimo Jakoba Alešovca »Kako sem se jaz likal«, Finžgarjev »Študent naj bo«, Josipa Jurčiča »Spomini na deda« ali pa »Jurij Kozjak«, dalje ljudske in zgodovinske povesti Fr. Jakliča in Fr. Detale (Pegam in Lambergar), spisi Rada Murnika in Frana Milčinskega (Ptički brez gnezda), narodne pravljice in legende, kakor so nam jih zapisali Matija Valjavec, Janez Trdina, Anton Funtek (Zlatorog) ter novejši, na primer France Bevk (Legende) in Joža Lovrenčič (Tiho življenje). Posebej za deklice so primerne knjige kakor »Bibi« Karin Mihaelisove ali pa »Vladka in Metka« Zofke Kveder-Demetrovičeve. Izmed listov pa je za to dobo primeren že tudi Mentor.

Višješolec bo to zbirko še izpopolnil. V prvi vrsti ne sme manjkati v njegovi knjižnici Prešernovih poezij. Ako ne zmore stroškov za lepšo izdajo, kakršna je n. pr. Kidričeva ali Žigonova, si lahko nabavi ceneno, miniaturno izdajo Akademске založbe, katero je priredil knjižničar dr. Avgust Pirjevec. Razen tega mora stremeti za tem, da postavi na police svoje knjižnice razne značilne antologije, kakor so Slovenske

balade in romance, Sto let slovenske lirike, Brstje, Slovenska religiozna lirika, Sodobna slovenska lirika in podobno. In ako ne zmore zbirk naših pisateljev, kakršne predstavljajo zbrana dela Ivana Cankarja, Ivana Tavčarja, F. S. Finžgarja, Ivana Preglja itd., naj si omisli vsaj Stritarjevo antologijo, Aškerčevo čitanko in podobne izbore naših najboljših avtorjev. Take izbore lahko najde zlasti v ceneni zbirki Cvetje iz domačih in tujih logov, ki jo izdaja Mohorjeva družba in v kateri najdeš lahko izbrano delo A. T. Linharta, Matija Čopa, V. Vodnika, Simona Jenka, Simona Gregorčiča, Martina Krpana, Desetega brata in drugo. Brez te zbirke bi ne smela biti prav nobena zasebna knjižnica slovenskega izobraženca. Prav tako bi v knjižnici slovenskega dijaka ne smeli manjkati Debevčevi Vzori in boji, ki so zajeti prav iz študentovskega življenja. Kajpada je treba poleg klasikov upoštevati tudi sodobne pisatelje. Izmed njih moraš uvrstiti v svojo knjižnico vsaj Otona Župančiča in Ivana Cankarja. Med prevodi naj stoje sveto pismo, Shakespeare, Puškin, Dickens, Dostojevskij. Sicer pa se tu odpira nepregledna vrsta imen in del, tako da izbira, ki naj se ravna po razmerah, potrebi in okusu, ne more biti za nikogar težka, vsaj ne za tistega, ki z zanimanjem spremlja rast naše izvirne in prevodne književnosti. Naj omenim le še to, da spadajo v knjižnico tudi pomembnejše dobre revije. V njih dobiš vpogled v tisto najsodobnejšo ustvarjanje, ki človeku po večini še ni dostopno v knjigah. Menda ne bo odveč, če na koncu opozorimo še na to, da naj »moja knjižnica« kaže ne le po svojem izboru, ampak tudi po svojem zunanjem videzu, da je njen lastnik v resnici človek duha in okusa.

MIHA KLINAR:

Iz micnih noči

Tako sladko je v večerih na oknu sloneti
in gledati zvezdno nebo,
tako lepo je hrepeneti in si vsega želeči,
pozabiti vse, kar je bridko...

Nad drevjem je mesec srebro razlil,
v briljantih se je iskriло nebo,
še v moje srce je žarek vlil,
noč me gladila je s svileno roko...

FR. BEVK:

Vas ob morju

Sirno mórje je pokojna dlan,
v oljki veter šelesti,
okno bele hiše hrepeni,
v belem jadrú rdeče umira dan.

Iz tihote se je utrgal glas,
kakor ptič samotén plapolá...
ugasné... páde v dno srca...
Le še zvezde gledájo na vas

O ustroju italijanske srednje šole

Od svetovne vojne do danes.

Brž po vojni, ko je slovensko dijaštvo Julijske Krajine v jeseni l. 1918. prišlo prvič v neposredne stike z italijansko srednjo šolo, je ta slonela na Casatijevem zakonu iz l. 1859. Obsegala je normalno šolo ali učiteljsišče (*scuola normale*), tehnično šolo (*scuola tecnica*) s tremi nižjimi razredi, tehnični zavod (*istituto tecnico*) s štirimi višjimi razredi, ki so bili nadaljevanje tehnične šole in so se z njo vkup dali primerjati nekdanji sedemrazredni realki, in klasično osemrazredno srednjo šolo, ki je imela petletno gimnazijo (tri nižje razrede in dva višja) in triletni klasični licej (*liceo classico*). Smoter prvih treh šol je bila priprava za praktične poklice; iz njih so prihajali učitelji, trgovci, uradniki, računovodje, zemljemerci i. dr. Klasična šola je bila namenjena predvsem vodilnim slojem in je pripravljala mladino za vstop na vseučilišče.

Z Gentilijevo preosnovo iz l. 1923. se to stanje ni mnogo spremenilo. Normalna šola je postala učiteljski zavod (*istituto magistrale*) s štirimi nižjimi in tremi višjimi razredi. Tehnična šola je izginila in se stopila s tehničnim zavodom, ki se je razdelil na štiri nižje in štiri višje razrede. Nova triletna nižja srednja šola, namenjena najširšim slojem, je vstala v pripravljalni delovni šoli (*scuola di avviamento al lavoro*), ki je vsnkala tudi prejšnjo komplementarno ali meščansko šolo (*scuola complementare*) in je usmerjala v praktične poklice z nižješolsko izobrazbo. Nedotaknjena sta ostala gimnazija in klasični licej. Nov je bil znanstveni licej (*liceo scientifico*) s štirimi višjimi razredi, nekakšna realna višja gimnazija, kjer se je poučevala latinščina brez grščine in se je dajala prednost realnim vedam; pripravljala je za vseučilišča z nekaj omejitvami in za politehniko.

Gentilijevo srednjo šolo so po malem sproti izpopolnjevali in preurejali po Mussolinijevem izreku, da je šolstvo, kakor vsak drug življenjski pojav, večno poizkušanje in večni razvoj. Pred vojno je bila politika izključena iz srednje šole. Zdaj so se politiki, vladni seveda, odprla vrata na stežaj. Premnoge fašistične obletnice, zlasti osmrtnice padlih fašističnih junakov, so se proslavljale z govori v prvi učni uri. Politična propaganda se je stopnjevala z uvedbo radia v vse razrede; poleg koncertov so po enkrat, dvakrat ali trikrat v tednu trgali pouk politični govori in razlage važnejših dnevnih dogodkov. Ta stremljenja so krepko podpirale razne ustanove, ki so uvrščale srednješolsko mladino v vojaške oddelke in skrbele za njeno vojaško izobrazbo.

Kljub temu se je najvišjim krogom zdelo, da »pofašistenje šole« prepočasi napreduje. Prav srednji šoli se je očitalo, da v besedah sicer zagotavlja popolno vdanost fašističnim načelom, v resnici pa da zavira ali vsaj zavlačuje pofašistenje. Končno je načelnik vlade osredotočil vso svojo pozornost na to vprašanje in poveril njegovo rešitev novemu naučnemu ministru Bottaiju, ki se je že nekaj let poprej izkazal pri sestavljanju osnovne listine dela (*carta del lavoro*). Ta se je nemudoma lotil dela in kmalu predložil načrt za popolno, temeljito preosnovo vsega italijanskega šolstva po fašističnih načelih o narodu, narodni vzgoji in delu in v okviru teorije o totalitarni državi, kjer mora vsak državljani od najzamejše mladosti služiti domovini in njenim vrhovnim smotrom.

Trenutno obstoji še Gentilejeva šola, a že s tem šolskim letom (1940—1941)

se uvaja prvi razred enotne nižje srednje šole po Bottaijevem osnutku, ki se v naslednjih letih postopoma ves izvede. Načrt je postal temeljni šolski zakon kot osnovna listina šole (carta della scuola), ki jo je veliki fašistični svet odobril 15. februarja 1939.

Današnja preosnova italijanskega šolstva.

Osnovna listina sestoji iz devet in dvajsetih izjav, ki so podlaga in ogrodje za novo šolsko zakonodajo. Prvih sedem izjav govori o načelih, namenih in metodah fašistične šole. Prva pravi: »V moralni, politični in gospodarski enotnosti italijanskega naroda, ki se udeje v popolnoma v fašistični državi, oblikuje šola prvi temelj vzajemnosti vseh družabnih sil, od družine do korporacije in stranke, človečansko in politično zavest novih rodov. — Fašistična šola uresničuje z učenjem, ki ga pojmuje kot izoblikovanje zrelosti, načelo ljudske izobrazbe v znamenju večnih vrednot italijanskega plemena in njegove civilizacije in ga vceplja z delom v konkretno dejavnost rokodelstev, umetnosti, obrti, znanosti, orožja.«

Pojem šolske obveznosti se poglobi in razširi v »šolsko službo«, ki jo druga izjava takole označuje: »V fašističnem redu sta šolska doba in politična doba istočasni. Šola, italijanska liktorska mladina (G. I. L. = Gioventù Italiana del Littorio) in fašistična vseučiliška skupina (G. U. F. = Gruppo Universitario Fascista) tvorijo vkup enotno orodje za fašistično vzgojo. Dolžnost njih poseganja tvori šolsko službo, ki veže državljane od prve dobe do edenindvajsetega leta. Ta služba obstoji v poseganju šole in italijanske liktorske mladine od četrtega do štirinajstega leta in se v poslednji nadaljuje do edenindvajsetega leta tudi za tiste, ki ne obiskujejo več šole. Vseučiliščniki morajo pripadati fašistični vseučiliški skupini. Osebna izkaznica, ki se lahko primerno združi z delovno izkaznico, potrjuje dovršitev šolske službe, tudi za individualno vrednotenje pri službah in delu.«

Tretja izjava poudarja politično in vojaško pripravo v šoli. O nadaljevanju učenja odločajo samo učenčeve zmožnosti in sposobnosti. Za šolanje ubožnih poskrbe državna vzgojevališča. Četrta izjava govori o važnosti telovadbe za skladen razvoj osebnosti, »za moralen podvig, za zaupanje vase, za visok čut discipline in dolžnosti.« Peta uvaja delo kot nekaj obveznega: »Delo, ki ga država ščiti kot družabno dolžnost v vseh njegovih intelektualnih, tehničnih in ročnih oblikah, se pridržuje učenju in športnemu vežbanju za izoblikovanje značaja in inteligence. — Posebni vrstilni redi za delo, ki jih urejajo in vodijo šolske oblasti, vzgajajo v trgovinah, delavnicah, na poljih, na morju družabno in proizvodno zavest, ki je lastna korporativnemu redu.« Šesta poudarja važnost izbiranja in pravega usmerjanja mladih energij. Sedma zahteva neprestano tesno sodelovanje med šolo in družino.

»Italijanska šola se deli v naslednje vrste:

a) osnovna, ki je sestavljena takole:

1. materinska šola, dvoletna;
2. osnovna šola, triletna;
3. delovna šola, dvoletna;
4. rokodelska šola, triletna;

b) srednja, ki se deli takole:

1. srednja šola, triletna;
2. obrtna šola, triletna;
3. tehnična šola, dvoletna;

c) višja, ki se deli takole:

1. klasični licej, petleten;
2. znanstveni licej, petleten;
3. učiteljski zavod, petleten;
4. trgovski tehnični zavod, petleten;
5. zavod za agrarne izvedence, za industrijske izvedence, za zemljemerce in za pomorske izvedence, štirileten;

d) vseučiliščna, ki se deli takole:

1. fakulteta za pravo, politične vede, gospodarstvo in trgovino;
2. fakulteta za slovstvo in modroslovje, za učiteljsko vedo;
3. fakulteta za zdravilstvo in kirurgijo, za živinozdravništvo;
4. fakulteta za matematične, fizične in prirodne vede, za statistične, demografske in aktuarske vede;
5. fakulteta za lekarništvo;
6. fakulteta za inženirstvo, za rudniško inženirstvo, za industrijsko kemijo;
7. fakultete za stavbarstvo;
8. fakulteta za agrarno vedo;
9. šole s posebnimi smotri.

Vseučiliški nauki trajajo štiri, pet ali šest let. Šole s posebnimi smotri so zavodi za umetnost (umetnostna akademija, konservatorij, gledališčna akademija i. dr.), vzgojeslovni zavodi, izpopolnitveni tečaji za delavce.

Deveta in deseta izjava opisujeta natančneje posamezne vrste osnovne šole. O nižji srednji šoli govorijo enajsta, dvanajsta in trinajsta izjava. To enotno triletno šolanje obiskujejo učenci od enajstega do štirinajstega leta, da si pridobijo temelje humanistične izobrazbe. Tu se vrši izbira za višjo srednjo šolo. Latinščina je važen činitelj moralne in duhovne izobrazbe. Delo ima obliko in metodo produktivnega dela. Obrtna šola ima praktične smotre za poklice v velikih središčih. Na znanstveni podlagi organizirano delo ima v njej prvo mesto. Dveletna tehnična šola dopolnjuje obrtno in pripravlja za službe v industrijskih, trgovskih in agrarnih velepodjetjih.

Višja srednja šola, ki je še najbolj podobna dosedanji, se opisuje v naslednjih petih izjavah. V nižji srednji šoli ni učenja tujih jezikov; to se prične šele v višji. Klasični licej je opredeljen v štirinajsti izjavi: »Petletni klasični licej izpopolnjuje pouk starih jezikov in slovstev s poukom modernih jezikov in slovstev, širi in oživlja visoko humanistično tradicijo naših naukov. Pospešuje v mladeničih sposobnost za razmišljanje, kritično strogost, metodološko pripravo, zavest izročil in modernosti, neposredno in praktično poznanje dela. Znanstveni pouk ima delež, ki je v sorazmerju s posebnimi smotri te šole.« — Znanstveni licej je očrtan v petnajsti izjavi: »Petletni znanstveni licej družijo klasična izročila in vrednote današnjega življenja v izoblikovanju modernega humanizma. Znanstveno poučevanje po strogo metodološkem redu vzgaja sposobnost za znanstveno in tehnično raziskovanje, združeno z delom pa sposobnost za praktično uporablanje. Slovstveni pouk se v obsegu in metodi prilagodi posebnemu namenu te šole. — Učiteljske ima, po šestnajsti izjavi, humanističen in poklicen značaj in naj učitelja uvede v »živo duhovno bistvo«^o otrokovo. Po štirih učnih letih sledi eno leto učiteljske prakse v šolah, da si učitelj nabere prvin za učno metodo. — Trgovski tehnični zavod (sedemnajsta izjava) in zavodi za razne izvedence (osemnajsta izjava) pripravljajo mladeniče za službo po javnih in zasebnih uradih in jim nudijo poleg splošne izobrazbe mnogo praktičnega strokovnega znanja, združenega z delom.

Dve izjavi, devetnajsta in dvajseta, sta posvečeni vseučilišču in zavodom za umetnost. Enaindvajseta govori o posebnih ženskih šolah. Ženski zavod (ženska višja srednja šola) je dostopen učenkam, ki so dovršile nižjo srednjo šolo, in traja tri leta. Iz njega je mogoč vpis v šolo za učiteljsko vedo (magistero). Ženske šole pripravljajo za gospodinjstvo in za poučevanje v materinskih šolah. Dvaindvajseta izjava pojasnjuje višje tečaje za delavce. V triindvajseti izjavi je nekaj splošnih migljajev o učiteljih in profesorjih.

Izpite obdeluje štiriindvajseta izjava. Na koncu osnovne, srednje, višje, umetnostne in ženske šole se dela odpustni ali odhodni izpit (esame di licenza). Ob odhodu iz višje srednje šole je to državni izpit ali matura, ki se vrši pred komisijo iz profesorjev šole v prisotnosti dveh ministrskih odposlancev.¹ Izpiti se vršijo v dveh zasedanjih; kdor pade v poletnem zasedanju, ponavlja v jeseni izpit iz predmetov, v katerih prej ni uspel. K vsem izpitom spada tudi delovna izkušnja (prova di lavoro).

Važna je petindvajseta izjava o prehodih med posameznimi vrstami šol: »Iz materinske šole se pride v osnovno in nato v delovno. Iz te je prestop v rokodelsko za tiste, ki ne mislijo na srednjo, ali v obrtno in iz te v tehnično za tiste, ki ne mislijo na višjo srednjo šolo, in končno, s sprejemnim izpitom, v srednjo šolo (nižjo). Iz te se prestopi s sprejemnim izpitom v katero koli višjo srednjo šolo.

Z maturo petletne višje srednje šole se lahko prestopi:

s klasičnega liceja na fakulteto za slovnost in modroslovje, za pravo, za politične vede brez izpita; z dopolnilnim izpitom na vse druge fakultete, razen fakultete za učiteljsko vedo, s katere so ti dijaki izključeni;

z znanstvenega liceja na fakultete za pravo, za politične vede, za gospodarstvo in trgovino z dopolnilnim izpitom; na vse druge fakultete, razen slovnosti in filozofije in učiteljske vede, kjer so ti dijaki izključeni, brez izpitov;

z učiteljskega zavoda na fakulteto za učiteljsko vedo z natečajnim izpitom, razen tega na fakulteto za gospodarstvo in trgovino, kdor želi doktorat (laurea) iz tujih jezikov, brez izpitov;

s trgovskega tehničnega zavoda na fakulteto za gospodarstvo in trgovino in za statične, demografske in aktuarske vede, brez izpitov; na fakulteto političnih ved z dopolnilnim izpitom.

Razni izvedenci in zemljemerci, ki imajo maturo štiriletne višje srednje šole, počakajo eno leto, preden lahko delajo dopolnilni izpit za vpis na razne, njih izobrazbi sorodne fakultete. Podobne določbe veljajo za umetnostne šole in za ženske šole.

Šestindvajseta izjava ustanavlja državno nadzorstvo nad zasebnimi srednjimi šolami, občinskimi, deželnimi in drugimi. Sedemindvajseta pove, da oskrbi država šolske knjige za osnovne šole, za nižje in višje srednje šole pa se knjige ne morejo tiskati, če jih ministrstvo ni prej odobrilo v rokopisu ali v krtačnih odtisih. Osemindvajseta izjava govori o šolskem in akademskem letu, ki obstoji iz dob za lekcije in iz počitniških dob. V te se vrinejo dobe dela. Urniki ne smejo presegati nikjer 24 tedenskih ur, razen na vseučiliščih in umetnostnih šolah. Zadnja, devetindvajseta izjava določa: »Naprave šolske pomoči venčajo v območju politične in družabne vzajemnosti tesno sodelovanje med stranko in šolo.«

¹ Preteklo šolsko leto (1939—1940) se je zaključilo 31. maja 1940. brez izpitov; končni redi v spričevalu so veljali tudi za maturo. Minister Bottai si je s tem postavil večni spomenik v srcih vseh maturantov.

Sklep.

Po objavi te osnovne listine se je začelo podrobno delo za njeno izvedbo. Minister Bottai je po večjih mestih sam pojasnjeval, kako si misli to izvedbo. Priznani šolniki so staršem, učencem, učiteljem in profesorjem razlagali in še razlagajo ustroj nove šole. Na to ogrodje se bo oprla vsa nova šolska zakonodaja, ki se je že pričela.

S tem šolskim letom (1940—1941) začno izginjati razne vrste dosedanje nižje srednje šole (gimnazija, učiteljske, tehnični zavod) in se uvede prvi razred enotne srednje šole. V šolskem letu 1941—1942 se otvori drugi in naslednje leto tretji razred. Učni načrt za to šolo daje splošne smernice brez podrobnosti, da si profesorji lahko prosto izberejo orodje za svoje delo, ki bo osebnejše, a bo nalagalo večjo odgovornost. Čtivo bo pravo življenje te šole. Latinščina in matematika bosta imeli informativen in usmerjajoč značaj. Zgodovina in zemljepis ne bosta preobložena s številkami. Na mesto tujega jezika stopi risanje. Delo bo dopolnjevalo učenje. V tretjem razredu se bodo učenci učili vojaške kulture, učenske pa gospodinjstva. Noben razred ne bo imel več ko 30 učencev. Vsako ravnateljstvo bo imelo največ 24 razredov. Ravnateljske posle bo smel opravljati le moški. Šolske pristojbine bodo višje za učenske kakor za učence, da se začno ženske že zgodaj usmerjati na njih naravno področje gospodinje in matere.

SFINKS:

Molitev

I.

Kelih trpek, grenak
pijem pred tabo, Gospod:
sirt se mečem ob tlak,
mučim te s strupom zmot.

Mračnih vetróv pogon
k nebu — iz duše krik
črn se trga v zatón...
Milost, Odrešenik!

II.

Glej me tu na pragu:
lačen sem in nag —
komu dobrodošel,
komu naj bom drag?

Vem: skozi ta vrata
lahko gre vsakdo,
ti ne boš očital,
zmajeval z glavó.

Preden noč se zgrne
in dež zarosi,
k sebi me pokličí,
v svoji luči umij!

III.

Srečen, kdor s teboj ko brat
in prijatelj po stezäh
roma preko trnja, trat —
varén v tvojih je rokäh.

Zbudi mi po tebi glad,
bodi moj vsakdanji kruh,
če omahnem nad prepad,
bodi mi rešilen duh!

Če študent na rajžo gre...

Že dolgo nam je gomazela v nogah strast desetega brata. Da bi se utrgali z doma, Viktor, Francè, Dušan in jaz. Tako kakor se utrga oblak, kadar ga burja zanese na večerno stran. Zares nas je tja vabilo, koder sonce razžiga kamen in rdečo kraško prst in osvetljuje plešo Doberdoba in preizkuša temno modrino Trnovskemu gozdu.

Prav za prav je v treh najlepše hoditi, pa so ceste široke in hodimo vstric po teh belih, od avtomobilov izprašenih potih. Na eni izmed njih se nam je pridružil kraški študent Milko; imel je temnorjavo polt, kot se spodobi Kraševcu, in kot oglje črne oči. Vsak čas nam je znal postreči s kraškim dovtipom, tako da nam ni postalo nikoli dolgčas. Res ne.

Božje jutro nas je pozdravilo v dolini, kjer Trnovski gozd prepušča prostor Krasu in dišečemu brinju.

»Sonce vstaja izza Čavna.« Milko je iztegnil roko in jo povetil. »Kadar posveti na čisto, pomeni lepo vreme.« Dušan je zadovoljen, vsi smo zadovoljni. »O, potem pridemo še danes do morja« pravi. »Do morja in do lepe Vide« popravi Kraševac. Mimo častitljivih redkih hiš gremo. Na majhnih oknih, ki tako domače strmijo v sonce, gori rože v prvih žarkih. Nageljni in gorečke. Iz okajenih kuhinj se vije na dvorišča dim tako domače, da bi stopili vanje in se počutili kakor doma. Na širokih ognjiščih gori ogenj. Sedli bi in pomoževali pod napami, ki so na drobno pletene visele nad kamini. Za vasjo se cesta dvigne, poženemo se na hrib, pod nami in krog nas se nam smejo vasi kakor rožne grede. Ponekod jih objemajo smreke kakor z rokami, drugje so v varstvu borov. — Mile je hitel pripovedovati, kako je iztaknil svojevrstno pesem o lepi Vidi, o galjotu, ki je vozil galejico. Kar z dvorišča so ga iztrgali beneški biriči. Tri je pobil na tla, štirje drugi so ga ukrotili. Kako je jokala za njim mlada žena. Prebudil se je omamljen sredi morja blizu otoka:

Vejaj, vejaj vetre hladan...
Ker jaz sem daleč prepeljan
onkraj morja širokega...

Staknili smo glave in tiščali v Milka, naj nadaljuje. Viktor se je sicer pri-
toževal, da mu nekdo stalno stopa na noge, pa Dušan in France sta preslišala
obupne tožbe.

»Fantje, ta zgodba se ponavlja do danes...« Za hip je umolknil, a potem
ga nismo več poslušali. On je galjot, vsi tod so galjoti. Od borovih stražnic, ki
so se temnile po rebri, pa se je ta čas utrgalo petje.

Vriskajo in pojo,
srce je žalostno —
očka in mamica
za njim gledajo.

Štiri kuštrave glave so se pomikale mimo nizkega grmičevja. Sonce se je
dovilo v njihove kodre, z glavami so dajali takt. Kmalu smo jih razložili. Bili so
očividno doma v tistih hišah, ki so stale ob poti. Nobenemu izmed drobljancev ni
bilo nad osem let. Najmlajše dekletce se je držalo za roko svojega nekaj let
starejšega brata. Dušan je planil po stezi navzgor, pa se je kmalu premislil.

»Hoj, žlota, počakaj, da jih ne preplašiš,« ga je ujel Milko za pete. »Eh, saj niso vrabci,« mu je zabrusil Dušan, užaljen, da ga je oni počastil s tako nepriemnim priimkom. V srcu smo le dali prav Milku. Obstali smo in poslušali. Peli so neutrudno naprej, da se je prijala melodija tudi nas in smo zapeli z njimi. Bog ve, kaj se jim je podilo po glavi, ko so zagledali nas gosposke nepridiprave.

»Ali lahko pridemo gori k vam?«

»Pridite, le!« se je glasil odgovor najstarejšega z majhnim planinskim klobukom na glavi. Zvedavo je gledal preko brinjevega grma drug kratkohladež, deklici pa sta posedli v travo. Začeli smo se vzpenjati po peščeni sipini. Oni gori so urezali še eno, to pot nam nerazumljivo; starejša dva sta se jo naučila menda v šoli. »O tako pa ne, ta je grda! Pa ne pridemo k vam,« se je užaljeno ustavil Kraševac sredi pota. Zvonki smeh mladih pevcev se je razlegal čez pobočje. Tine, Metka, Tončka in Rafael jim je ime. Znajo zapeti Izidorja, Na planincih in še katero. In smo peli vsi iz dna srca. Iz žepa sem jim masul podobice. Tine jo je vzel prvi in jo sunkovito nesel k ustom in jo poljubil tako na moč, da se mu je povila.

»Obrni in beril!« Kakor učitelj je ukazoval Milko; Tine je brez obotavljanja bral. »O Boš...«, »to ni Boš, beri Bog...«, mali se je trudil in potil, a odnehal ni. »Božje šrké«, »ne, božje srce, je prav«. Nam štirim so se razlezli obrazi od začudenja in grenkobe. Tako daleč smo? Galjot pa je bil vaje podobnih zgodbic. No, Tinče je prav rad obljubil, da bo naučil vse po vrsti tisto molitvico in jo bodo skupaj molili, enkrat doma, drugič pri sosedovih z Metko in Rafaelom.

»Vriskajo in pojo,« je še odmevala naša pesem s hriba v dolino. Potem so se, kakor pesem, tudi otroci utrgali z brega in s hitrim »Bog plačaj« oddrveli domov. Ko smo hodili mimo domačij ob poti, je dvoje mater stalo na pragu, z rokami v naročju; toplo sta nas pozdravili. Razumeli smo se brez besed, onedve sta še dolgo gledali za nami.

»Če študent na rajžo gre, mnogo vidi, mnogo zve!«

IGNOTUS:

Job

Tih

in blag si kakor dihl!

In ko je življenje moje
z ostrim trnjem posejano,
ko je v moji duši mraz,
oh, tedaj se tudi jaz
pred te zgrudim na obraz
in Te molim.

Tih

in mil si kakor dihl!

Kemija vsakdanjega življenja

I. Uvod. — Zrak in dihanje.

Ko začenjam ta kramljanja o kemiji vsakdanjega življenja, mi menda ni treba šele na drobno in široko dokazovati, kako potrebno je kemijsko znanje za vsakega človeka. Če sta v preteklosti zadoščali hitra glava in pridna roka, je pa danes slovenskemu ljudstvu nujno potrebna tudi temeljita izobrazba. Vsaka mestna in kmetiška gospodinja potrebuje kemijskega znanja, da more razumevati dogodke (proces), ki se vrše sleherni dan pred njenimi očmi, ko na primer peče kruh, napravlja ogenj, prižiga luč, pere obleko itd. Kako težko bo napredoval delavec, rokodelc in obrtnik, ki mu je obrtna kemija deveta dežela! Kdor vrši svoje obrtno delo edino-le na podlagi dosedanjih izkušenj, utegne biti dober mojster, a vkljub temu je zelo podoben mrtvem, četudi leskečemu stroju, ki opravlja svoje lično in natančno delo brez duše, ne da bi umeval notranje bistvo in naravo njegovo. Tak obrtnik (pek, mesar, lončar, usnjari in sto drugih) ne more nikdar s popolno gotovostjo računati na uspeh svojega dela, ampak je vedno odvisen od slučajev, katerim se pa zaradi nedostatka kemijske izobrazbe ne zna prilagoditi. Celo nemogoč je pa razvoj velicobrti brez kemijskega znanja; take obrti so zlasti tkalska ali tekstilna obrt, industrija barvil, papirna, steklarska, pivovarniška, kvasna, usnjarska, keramična, kovinska, predvsem pa kemična industrija v ožjem pomenu besede. Potuj po Jugoslaviji — večino teh najboljših virov stvarnega blagostanja ima v rokah tujec — pozna pač zakone in nauke kemije! — In ti, slovenska mladina, up naše bodočnosti, hočeš mar tudi vedeti, čemu naj se učiš kemije? O počitnicah poslušaj mogoče v domačem izobraževalnem društvu večkrat kmetijske predavanja? Govornik priporoča umetna gnojila; v ozračju po dvorani švigajo iskre kakor »fosforna kislina«, »dušike«, »solitrova kislina«, »kalij« in še več takih. Ali si pa pri teh izrazih moreš tudi kaj pametnega misliti. Kdor ne ve ničesar o kemiji, mora odgovoriti na to vprašanje: Prav ničesar! — Drugikrat poročajo govorniki in pišejo strokovni listi o krmljenju živine in trdijo, da so »beljakovine«, »tolščice«, »škrobe«, razne soli itd. tiste sestavine krme, ki so za živino najpomembnejše. Očetu mogoče bereš tak sestavek, ki ga zanima in bi rad zvedel o teh snoveh kaj več? Brez kemije ne gre, prijatelj! Kolikokrat si, če si s kmetov, že vodil konja ali vola, ko je oče stopal za plugom in rezal črne brazde v zemljo! Ali si pa že tudi kdaj premišljeval, kaj je prav za prav oranica, iz česa je sestavljena, kaj vzemó iz nje žita in okopavine in detelje, da morejo tako čvrsto rasti in roditi sad? Tudi to ti pove kemija! — V gospodarstvu opazja kmet na svojem blagu in pridelkih raznovrstne izpremembe, ki so mu časih všeč, drugikrat pa tudi skrajno zoprne. Gnoj, ki je sprva bolj slamenat, postaja, če leži dalje časa na kupu, vedno bolj črn in masten, če pa kmet ne skrbi zanj, jame plesneti; krompir gnije v kleti ali repa v podsipnici; mleko se skisa; sadni ali grozdni mošt prične poredno kipeti in nima več sladkega okusa, ampak zleze celo v glavo, če ga pokušaš preveč. Ali te nič ne mika, da bi zvedel vzroke takih izprememb? Prav gotovo te mika. Zakaj, če poznaš vzroke, potem utegneš sleherni trenutek pospešiti izpremembe, ki so za te ugodne, neljubim pa vržeš poleno pred noge, cokljo pod kolo. Vedi, kemija je tista prijateljica, ki ti odgovarja na taka vprašanja. Seveda: brez muke in moke! Kemijsko izobražen um bo tvoj delež le tedaj, ako

boš sledil mojemu kramljanju prav pazljivo, ter si izkušal razširiti svoje znanje tudi s čitanjem knjig in časopisov, ki pišejo o kemiji. Žal, imamo takih spisov zelo pičlo število. Družba sv. Mohorja je izdala pred mnogimi leti Fiziko in kemijo † prof. Henrika Schreinerja, kjer najdete osnovne pojme iz kemije; pred leti (leta 1925.) pa je izšla v Mohorjevi knjižnici dr. Ratajčeva »Poljudna kemija«; vse druge kemije pa so šolske knjige, po večini pretežke za zasebni študij brez učitelja. Dobrih 70 let je, odkar je poslal Matija Vrtovec, župnik v St. Vidu nad Vipavo, med slovenski svet prvokrat poljudno »Kmetijsko kemijo«. Dovolite, da podam v hvaležen spomin na to dobroto par odstavkov iz predgovora, ki kaže, kako visoko je taksiral pisatelj že v tistih časih koristnost kemije: »Kemijo smo spisali z veliko marljivostjo, skrbjo in trudom,« pravi Vrtovec. »Spisali smo jo v razjasnenje, razsvetljenje in blaženost vrlih sinov Slovenije; o da bi se pa vendar pri tem ne bili zastonj trudili! — Ako bi se kmetijska kemija vcepila v ves naš narod in se mu vrasla, kakšna bi neki bila naša domovina čez 20 do 30 let? — Ljudje zdravi, lepi in krepki; hlevi polni dobro rejene in zdrave živine; dežela modro obdelana, izpremenjena v prijeten raj; pridelki, da bi ne vedeli kama ž njimi, bi surovi in predelani plaval na vse kraje iz Slovenije; velika kupčija bi rasla čez vse naše zapopadke...«

To naj zadostuje za uvod, zdaj pa takoj »in medias res«, kakor pravi Latinec, ali slovensko: Preidimo k stvari sami! — V naslednjih izvajanjih vam želim pokazati, da morete celo vrsto dogodkov vsakdanjega življenja umevati samo na podlagi kemije. Pri tem boste opazili, da ste na večino dejstev, ki pridejo tukaj v poštev, že tako navajeni, da se komaj še zmenite zanje; naravna posledica je, da vam le redkokdaj šine v glavo, da bi nekoliko pomislili na medsebojno zvezo teh dejstev. — Pričnimo z dihanjem; saj dihati moramo, dokler živimo, in kaj je naše življenje drugega kakor kratka doba med prvim in poslednjim vzdihom? — Nehote se nam vsiljuje tukaj vprašanje: Kaj neki vdihavamo in čemu pač dihamo? Vsakdo ve, da vdihavamo zrak, ki nas obdaja. A kaj je zrak? Da dokažemo, da je zrak v resnici tvarna snov, materija, smo prisiljeni, da se seznamimo nekoliko s fiziko. Fizika, posestrima kemije, pojasnjuje namreč take prikazni na telesih, ki ne izpreminjajo snovi same na sebi. Fizika na primer pojasni, zakaj postane kos železa magnetičen, ne da bi se zaradi tega snovno izpremenil; kemija pa preiskuje prikazni, pri katerih se spreminja tvarina sama na sebi, n. pr. zakaj železo porjavi. Kemija se torej ne zanima za trdoto in težo železa ali za težo zraka — to prepušča fiziki — pač pa za vprašanje, je-li zrak enostavna ali pa sestavljena tvarina. Teže mirnega zraka ne moremo spoznati naravnost; gibljemo se v njem brez težave, kakor riba v vodi, tako da bi človek skoraj mislil, da nima nobene teže. In vendar se prav lahko prepričaš o teži zraka in o njegovem tvarnem bivanju. Le zamahni s plosko roko po zraku, že občutiš njegov hlad! Skrajno občuten pa postane, kadar brzi kot veter ali celo kot vihar preko ravnih in podira polne kozolce in stoletne hraste, kakor bi imel opraviti s slamnatimi bilkami. S kemijsko tehtnico prav na preprost način lahko doženemo, da tehta 1 liter zraka natančno 1 g 295 mg. Ker tehta 1 l vode 1000 g, zato je zrak 773 krat lažji od vode. Jasno je, da zrak kot tvarina pritiska na svojo podlago. Tak tlak merimo z znanim živosrebrnim tlakomerom ali barometrom, ki ga je kot prvi sestavil Toricelli leta 1664. Kakor veste, barometer ni nič drugega kakor steklena, v podobi črke U razvita dvokraka cev, katere daljši krak je dolg ca. 1 m in zaprt, krajši krak pa je odprt; ako izženemo iz cevi ves zrak in nalijemo mesto njega Hg, se dviga srebro tako visoko, da stoji njegova gladina v

daljšem kraku za 76 cm nad gladino v odprtem, krajšem kraku. Zrak torej tlačí na zemljo s silo, ki je enaka teži 76 cm visokega živosrebrnega stebra, to je približno teža 1 kg na vsak cm^2 . Površina odraslega človeka znaša okrog 15.000 cm^2 ; zato pritiska tudi zrak na naše telo z ogromnim tlakom 15.000 kg, to je poldrug vagon. Čutimo te strašne more zato ne, ker pritiska zrak ravno tako znotraj v našem telesu navzven, kakor zunanji zrak navznoter. Kadar govorimo o tlaku 1, 2, 3... atmosfer, ni to nič drugega kakor tlak 1, 2, 3... kilogramov na vsak cm^2 tlačnega telesa. Na vso zemeljsko površino znaša zračni tlak ca. pet trilionov kg (to je $5 + 18$ ničel!) Ker je voda 13 in polkrat lažja od Hg, zato potisne zračni tlak vodo v brezračni cevi 10 m visoko; najboljše vodne sesalke zato dvigajo vodo kvečjemu iz globine 10 m, navadno pa računamo le s 6 m. — Blizajoče se nevihte, viharji in padavine zmanjšujejo zračni tlak, mirno, jasno vreme pa ga poveča; zato nam služi barometer tudi kot pripraven vremenski prerok. Nabavi si ga, pridno opazuj njegove napovedi, prikupil se ti bo in s časom tudi izplačal. Nastane vprašanje: Iz česa pa je zrak? Ali je enostavno ali pa morda iz različnih tvarin sestavljeno telo? Jasno ti bo na prvi pogled; da ni ravno igrača analizirati — to je razkrojiti v njene sestavne — tvarino, ki je ne moreš ne prijeti z rokami ne videti z očmi. Zato se je pa rešitev te prastare zagonetke posrečila šele pred dobrimi 100 leti. Danes nam je stvar, ki se zdi na prvi pogled silno zamotana, zelo preprosta. Brez vsakega kemičnega znanja vas lahko prepričam, da mora biti sestavljen zrak iz najmanj dveh različnih delov: iz enega, ki vzdržuje gorenje in iz drugega, ki tega ne more. Vzemite le skledo, ki je do polovice napolnjena z vodo; na to vodo dajte majhno porcelanasto skledico in vanjo košček P (fosforja), ki ga prižgite. Sedaj poveznite čez to skodelico steklen zvonec, podobnega onemu, ki ga rabite večkrat, da zavarujete ž njim pred prahom kako dragoceno razpelo ali spominski šopek iz umetnih rož; Nemec mu pravi »Schutzglas«, slovenski kemik pa »poveznik«. P nekaj časa živahno gori, to je: spaja ali združuje se z onim delom zraka pod zvonce, nato pa ugasne. Med tem časom pa potiska zunanji zračni tlak na mesto porabljenega zrakovnega dela toliko vode pod poveznik, kolikor je bilo iginilo pod njim zraka, združivšega se s P. Del zraka pod poveznikom ali recipientom se je namreč združil s P v bel dim, ki se raztopi v vodi kot »fosforjeva kislina«. Preiščimo zdaj lastnosti zraka, kar nam ga je še preostalo pod poveznikom! Od navadnega zraka se loči po tem, da v njem ne gori nobena stvar več — saj se je zadušil notri celo P, ki gori nadvse rad! Tudi sicer je ta plin silno indiferenten, to je, v njem ni niti iskric hrepenenja, da bi se spojil z drugimi snovmi v nova telesa ali spojine. Ker se zaduši v njem vsako živo bitje — le napravi poizkus z živo miško ali hroščem! — zato mu pravimo dušik. Rutherford (Röderford) je prvi našel dušik; leta 1772. je pokazal, kako se z dihanjem pokvari zrak. Nekaj let pozneje pa sta Scheele in Lavoisier pokazala sestavo zraka in naravo dušika. Captal je dal dušiku znanstveno ime nitrogenij, to je roditelj solitra, in zato velja danes začetna črka N kot kemijski znak za dušik vsem kemikom na zemlji. — Tisti del zraka, ki se je pri našem poskusu združil s P, se naziva kisik, če tudi nima niti okusa niti vonja po kislem. Tako ga je krstil pred več kakor 100 leti slavni njegov izumitelj francoski kemik Lavoisier, ki je pomotoma mislil, da se mora nahajati kisik v vsaki kislini. V nasprotju s tovarišem dušikom je kisik silno dejaven (aktiven) plin, ki porabi sleherno priliko, da se združi s kakim telesom v novo spojino. Pri poskusu s P smo opazovali, kako je zgorel ž njim v bleščeči svetlobi; tudi vsako drugo gorenje v našem življenju omogočuje edino-le

kisik. Gorenje torej ni nič drugega ko spajanje kakega gorljivega telesa s kisikom v popolnoma novo tvarino; ob tem nastaja toplota in večinoma — a ne vselej — tudi svetloba. Kisik se utegne družiti z mnogimi telesi tudi brez svetlobe. Materam in gospodinjam tako zoprno rjavenje železnih vilic in nožev na primer že ima povod v tej kisikovi lastnosti. Ako ne spravljajo kuhinjskega orodja prav na suhem prostoru ali če ni prevlečena s tenko plastjo kake maščobe, ki brani kisiku dostop, se združi kovinsko površje z zračnim kisikom v železov oksid ali oksid, ki mu pravimo »rja«. Takih spajanj med različnimi telesi in kisikom, kakršnih poznamo dolgo vrsto, pač ne moremo imenovati gorenje v navadnem pomenu besede; zakaj ob gorenju zahtevate redno tudi ogenj. Zato so dali kemiki prikazni, ob kateri se družijo kisik brez ognja polagoma z drugimi telesi, ime okisavanje ali oksidacija. Zadnja beseda vam bo še bolj umljiva, ako povem, da poznajo po svetu kisik splošno pod tujim imenom oksigenij, to je povzročitelj kisline in njegov znak je črka O. Oksid torej ni nič drugega ko spojina s kisikom. — Z natančnim preiskovanjem so dognali, da se nahaja v zraku poleg dušika in kisika še majčkeno plinaste ogljikove kisline in nekoliko vlage, in sicer je v 100 l zraka: dobrih 78 l ali 78% N, dobrih 20% O, 0.85% vode kot vlage in 0.05% ogljikove kisline. Plemenitih plinov: argona, metargona, kriptona, neona in ksenona, ki so jih našli zadnje čase, ni skupaj niti 1%, zato se ne bomo ukvarjali z njimi podrobneje. Da more zrak sprejemati vase vlogo, ki se je pozneje zopet iznebi v obliki dežja ali drugačnih padavin, je za gospodarstvo v naravi največje važnosti; saj je to pogoj za vse rastlinsko življenje. Pa tudi v vsakdanjem življenju izkoriščajo gospodinje to lastnost zraka, ker je le-ta vzrok, da se posuši perilo, pomita tla itd. — Poseben razložek kisika je ozon; v kakšnem razmerju je do navadnega kisika, povem pozneje, ko bomo umeli izraz »atom«. L. 1896. se je posrečilo Luideju vtekočiniti zrak z bistroumno sestavljenimi stroji. Uporabil je v ta namen velikanski pritisk za 200 atmosfer in silen mrz: — 140° C. Prevažati smemo tekoči zrak edinole v odprtih, tako imenovanih Dewarjevih posodah; zakaj če zapreš par litrov te tekočine v še tako močne jeklene posode, v plin izpremenjena ti jih zdrobi, kot bi bile iz papirja. Utekočinjeni zrak rabijo za pridobivanje kisika in dušika; tudi napajajo bato in prah iz lesnega oglja s tekočim zrakom, nabijajo s to tvarino patrone in jih uporabljajo namesto strupenega dinamita kot razstrelivo. Danes izdelujejo tekoč zrak že po tvorniško v velikih množinah in po vseh dosedanjih poskusih ima še veliko prihodnost. —

II. Kisik in okisavanje, gorenje.

V prejšnjem poglavju smo v glavnih potezah spoznali, iz česa obstoji zrak: N = 78%, O = 20%, H₂O = 0.85%, CO₂ = 0.05%. Zdaj pa pogledjmo, zakaj moramo in moramo živeti le v zraku? Skušnja uči, da se zaduši človek v brezračnem prostoru že v pet minutah. — Stvar je taka: Zraku, ki ga vdiha odrasel človek vsako minuto kakih 8 l, gre na uro tedaj blizu ½ m³ v pljuča; tukaj pa pride skozi nežne stene krvnih laskovic, to je najdrobnejših žilic, v dotiko s krvjo. Nekatero prav tanke stene imajo namreč lastnost pronicanja ali difuzije, to je, da propuščajo pline, tekočin pa ne. Zaradi tega pronicanja pridejo rdeča krvna telesa — premajhne okrogle ploščice, ki jih je v vsakem mm³ krvi, ki je ima odrasel človek okrog 5 l v sebi — po 5 milijonov! — ta krvna telesa tedaj pridejo v stik z zračnim kisikom; željno ga potegnejo nase, v zameno pa dajo pljučem ogljikove kisline CO₂. Zato najdete v izdihanem zraku obilno ogljikovega

dvokisa ter ga tudi z apneno vodo brez težave dokažete v njem. V izdihanem zraku je N 79½%, O 16%, CO₂ pa 4.38%. Dočim je torej v tem zraku O-a samo za 1/3 manj, je pa CO₂ 140krat več kakor v navadnem, svežem zraku. Kisik, ki ga je sprejela kri v pljučih, roma z rdečimi krvnimi telesci po vsem telesu, se povsod druži z raznimi tvarinami, ki jih dobimo s hrano v telo, in jih okisava, to je polagoma sežiga. V prvi vrsti okisava C, ki prihaja s hranivi vedno znova iz tenkega črevesa v kri, in sicer ga okisava naravnost v CO₂, ki je plin. Tako nastali plin, ki se tvori povsod po telesu, zlasti v mišičevju, jemlje kri, ko se vrača proti srcu in pljučem s seboj in ga zamenja za čist, svež O. Na ta način pridrži odrasel človek skozi vse leto v pljučih kakih 300 kg O-a, na dan kakih 75 dkg ali 580 l —, ki ga pa seveda zopet izloči v drugačni obliki, zlasti kot CO₂. Zdravnik uporablja večkrat močno stisnjen O, da vzbudi bolnika k novemu življenju. Tekoč O izdelujejo v tovarnah iz tekočega zraka, iz katerega puste izpuhteti N; hranijo in prodajajo pa ga v znanih jeklenih cilindrih, ki morajo vzdržati nad 100 atmosfer pritiska od znotraj (1 atmosfera je tlak 1 kg na vsak cm²). Kri, ki prihaja iz pljuč, ima zavoljo O-a svojo znano lepo rdečo barvo in se imenuje arterielna, ker teče po arterijah ali srčnih odvodnicah; venozna kri, ki teče po privednicah ali venah proti srcu in pljučem, ima v sebi mnogo CO₂, in je zato bolj temna, modrikasta. Dihanje torej ni nič drugega kakor neprestano okisavanje ali oksidacija v našem telesu. Kakor vsako gorenje — in oksidacija je samo drug izraz za to prikazen — tako nareja tudi dihanje toploto in ta toplota ohranja naše telo trajno v njegovi pravilni, normalni temperaturi, ki znaša 37° C. Da je gorenje in oksidacija ali okisavanje po svojem učinku res eno in isto, se lahko prepričaš s sledečim poizkusom: Omenil sem že, da je vzrok rjavenju Fe-a njegovo spajanje z O v zraku ali okisavanje; ob rjavenju se tvori brez najmanjšega ognja železna rja: Fe₂O₃ in lastna skušnja uči, da nastaja rja tekom let brez vsakega ognja. Vzemi pa steklenico iz dobrega češkega stekla, napolni jo z O in vtakni vanjo tenko Fe žico, ki jo poprej razžari na spodnjem koncu; žica gori naprej kot prižgana sveča, dokler je je kaj. Namesto da bi Fe snela rja polagoma, zgori v čistem O-u žica med preživahnim odletavanjem isker v slabi minuti v Fe₂O₃; to je vendar jasen dokaz, da je uspeh gorenja in oksidacije eden in isti. Razlika je samo v času: kar doseže gorenje v par minutah, za to potrebuje oksidacija morebiti leta in leta. Samo na sebi ti bo zdaj tudi jasno, zakaj v čistem O-u gori vsaka stvar rajši kakor v zraku, v katerem na primer Fe n o č e goret i. Saj je vendar v zraku pomešan O s 4kratno množino N-a in to močno razredčenje pač oslabi njegovo dejavnost, učinkovitost, aktivnost. (Dalje prihodnjič.)

BOGOMIR SMOLEJ:

Ves večer

Ves večer je poln nemira,
še ura na steni trepeta.
Nihalo s srcem udarja:
tik-tak, eden — dva.

Čas usmiljenja ne pozná.

Tine na Parnasu

Tine se je tisti dan prvič skobacal na Pegaza in odjahal na Parnas. Skoval je prve verze, ki so mu bili ponos, slava in dika. Neštetokrat jih je preletel z očmi in vedno lepši so se mu dozdevali.

Umetnost in lepota pa nista za papir, ampak za oči. To je Tine vedel in zato svojih pesmi ni skrival. Rad bi pokazal svetu veličino svojega umotvora, pa se ni mogel odločiti, kam bi poslal.

»V Kres?«

Ne! Tja pošiljajo kmečki fantje svoje klobase!

V Mentor? Še manj. Da bi njegovo delo zašlo med polomljene verze brez rim.«

Po dolgem premišljevanju se je le odločil in poslal svojo pesem v Mladiko.

»To se bodo čudili ljudje,« si je mislil Tine. »Kritiki mi bodo pre-rokovali najslavnejšo bodočnost in ni spak, da ne bi nekoč posekal Prešerna samega.«

Samo po sebi se razume, da je svojo skrivnost odkril prijatelju Pepetu.

»Samo, da ne boš o tem nikomur pravil!« mu je zabičeval. Pepe mu je seveda objubil in se skliceval na svojo fantovsko čast.

Pa je bil še tisti dan pesnik Tine javna tajnost. Pepe je Tineta izdal Francetu, France Nacetu, in preden je zašlo sonce, so vedeli za novega pesnika vsi. Vsak je drugemu zabičeval, naj molči. Obljubili so seveda vsi, samo molčal ni nobeden. Taki so pač dijaki.

Pepe se je toliko spoznal na Mladiko, da je mogel Tinetu povedati, da daje Mladika honorar.

»To je pa res odlično,« si je mislil Tine in se kar kesal, da ni začel pesnikovati že poprej.

Še tisti dan je odposlal Tine svojo pesem pod psevdonimom: Tine od Save. V srcu pa mu je ostala misel, da bo njegova pesem natisnjena, poleg tega pa bo dobil še denarja.

V lepih mislih je preživel Tine tiste dni proti koncu aprila. V šolo grede, se je vsak dan posmehnil Prešernu ob tromostovju.

»Kaj se ve,« mu je govoril, »če te ne bodo nekega dne vrgli doli in postavili mene gori!« V duhu je že čutil nad seboj muzo, ki mu drži venec nesmrtnosti.

Pa si je Tine zapisal red brez profesorja. Prišel je težko pričakovani maj in ž njim nova številka Mladike. Ponosno jo je Tine odprl in iskal svojo pesem, toda pesmi ni bilo nikjer.

Pač! Med urednikovimi opombami je bila, a samo ena kitica in dolga kritika.

— Tine od Save: Poslali ste z nado, da je Vaše delo velika umetnina. V resnici pa sliči Vaša pesem predpotopni živali, ki je imela nešteto glav in nobenega repa ali pa obratno. Pesem mora biti izliv duše, Vaša pa je vse skupaj nezmisel. Vzemiva na primer kitico:

Tam hčerka gospodinji
pomaga v kuhinji
in dekla tamkaj svinji
poklada zdaj jedi.

Tudi če se skriva v Vas kaj pesnika, česar si pa jaz ne upam trditi, bi Vam svetoval, da preskočite s svojim Pegazom domače dvorišče. Taka plemenita žival, kot je Pegaz, res nima po kuhinji in pri svinjah kaj iskati. —

Tine je bil ves iz sebe.

»Ta prekleti tepec me je pa obrenkal,« je klel urednika. »Saj pesnik sem še vseeno, čeprav me takole uredniško revše zmrcvari. Navsezadnje, kateri stvari se pa danes ne nasprotuje?« se je potolažil.

Kljub vsem tem visokim mislim se mu je vendar dobro zdelo, da se ne bo razvedelo, ker je dal pesem pod psevdonomom.

Pa je imel smolo. Saj so že davno vsi vedeli, da Tine pesmice dela. Zdaj pa so videli v Mladiki črno na belem, kako ga je urednik zabil.

Po večerji so se zmenili, da bodo vredno počastili svojega poeta. Ploskanje je sprejelo Tineta, ko je stopil v učilnico. Hudomušni Pepe je skočil na pult in deklamiral slavljenču verze, ki jih je pobral Bog ve kje:

Poslušaj, dragi moj poet,
od žarkov luninih prevzet,
da se ne rima čut in črka
in da se malo briga svet,
če tebe luna trka!

DR. IVO ČESNIK:

Slovenska šaljivost

Vesela narava je pravi božji dar, ki pomaga človeku prebroditi življenjske tegobe in nesreče. Veselje in dobrovoljnost dajeta zaupanje v samega sebe, ustvarjata pogum, pogum pa rodi uspehe. Veselo naravo ustvarjata telesno in duševno zdravje. Le redko bomo našli izjemo, da bi ne potrjevala pravila: »Mens sana in corpore sano«.

Vesela narava rodi šalo, dobra volja radost. Če v čašo radosti kane nekaj resnosti, nastane šaljivost.

Kadar vidimo ali slišimo ali čitamo kaj takega, kar nas iznenadi ali preseneti in vzbudi v nas smeh, a nikomur ne škoduje ali ga vsaj občutno ne žali, smo doživeli ono dušno razpoloženje, ki mu pravimo šaljivost, šegavost ali humor.

Ne vem, če bodo s to razlago zadovoljni psihologi, vendar jo bo nekaj šaljivih primerov potrdilo. Evo jih!

»Neki trgovec je kupil lepo in ljubko papigo ter jo naučil vsakega došlega kupca pozdraviti: »Dober dan, izvolite kupiti, klanjam se!« Ljudje so z veseljem prihajali v trgovino, ki je imela tako vljudno papigo za reklamo. Nekega pomladanskega sončnega dne se je zahotelo papigi po zlati svobodi. Odfrčala je iz trgovine v bližnji gozd in sedla na vejo neke lipe. Mimo jo je primahal kmečki očanec,

uzrl papigo in jo začel zvedavo ogledovati. Zelo mu je bila všeč, ker ga je tako prijazno gledala. Mislil si je: »To je pa prijazen ptič. Ujamem ga, odnesem v mesto in prodam, z izkupičkom pa pojdem v gostilno.« Ko je pa stegnil roko, da ujame papigo, je odprla kljun in pozdravila: »Dober dan, izvolite kupiti, klanjam se! Presenečen je očanec snel klobuk, se globoko priklonil in zini: »Oprostite, sem mislil, da ste ptič.«

Janezek je bil v šoli pri razlagi Jurčičevega »Jurija Kozjaka« nepazljiv. Gledal je skozi okno in mislil na koline, ker so tisti dan doma klali. Učitelj ga je poklical in vprašal: »Janezek, kdo je spisal Jurija Kozjaka?« Janezek je skočil na noge in se odrezal: »Jaz že ne!« Učitelj je bil nevoljen in ga je pridržal po pouku za kazen v šoli. Sošolci so obvestili Janezkovo mater, ki je pridirjala v šolo nad učitelja z vprašanjem, zakaj je Janezka zaprl. Učitelj je razložil materi, da je Janez na vprašanje, kdo je spisal Jurija Kozjaka, odgovoril, da on ne. Mati pa je olepševala fantov odgovor takole: »Gospod učitelj, ne rečem, da Janezek ni včasih poreden, a laže pa Janezek ne. Jurija Kozjaka gotovo ni on spisal.«

Profesor naravoslovja Zdravko Sušec je bil prav po profesorsko pozabljen in razmišljen. Nekoč je šel iz naravoslovnega kabineta domov. Med potjo je vratarju naročil, naj telefonira njegovemu slugi, da bo v kabinetu poiskal neko pismo in ga izročil vratarju, h kateremu bo prišel pismo nekdo iskat. Sluga je po vsem profesorjevem kabinetu iskal pismo, pa ga ni mogel najti. Zato je telefoniral profesorju Sušcu na dom in ga prosil, naj natančno pove, kakšno je pismo in kje je. Profesor mu odgovori, da je pismo naslovljeno na Franca Rodeta in da leži preganjeno na pisalni mizi, čisto na vrhu. Sluga je zopet začel iskati, a ni ničesar našel. Šel je zopet k telefonu in povedal profesorju, da pisma ni nikjer. Tedaj mu reče profesor: »Je že dobro, bom pa jutri prišel bolj zgodaj v pisarno in napisal pismo, ker se sedaj spominjam, da ga še nisem napisal.«

Vsak narod ima svoje šaljivce, svoje šale in svojo šegavost.

Naj omenim le nekaj primerov.

Stari Grki so imeli dva praktična šaljivca, Timona in Diogena. Prvi je nekoč objel Sokratovega učenca Alkibijada, rekoč: »Pojdi z menoj, sinko moj, bodi ljubezniv in prikupljiv! Kajti pride čas, ko boš narodu v tegobo!« Prijatelju gostitelju, ki ga je prijazno pozdravil: »Veselim se, da bom sam s teboj obedoval!«, je robato odvrnil: »Da, veselil bi se, če bi ti ne sedel pri mizi!« Pri nekem zborovanju v Atenah je nenadoma vstal in vzkliknil: »Atenci! Več ljudi se je že obesilo na mojo smokvo, moram jo posekati. Kdor se hoče obesiti, naj pohiti!«

Timon je bil robat šaljivec, kakor kažejo gorenji primeri. Znani pisec komedij Aristofan pravi o njem, da je imel trnjevo ograjo in da ni mogel nihče do njega, da bi se ne bil obodel.

Drugi čudaški šaljivec Diogen je znan po svoji posebni komiki. Ko je poslušal nekoč skeptika, ki je dvomil o gibanju ljudi in stvari, mu ni na njegove pripombe ničesar odvrnil. Velel mu je samo, naj lepo miruje in stoji, sam pa je s smehom na licih odkorakal. V Platonovi akademiji je spustil nekoč med strmeče poslušalce petelina ter hotel osmešiti Platonovo definicijo o človeku, da je dvo-nožna žival brez perja. Pri belem dnevu je hodil po Atenah s svetilko, češ da išče ljudi. Ko je isto šalo ponovil v Sparti, je trdil, da je videl otroke. Na Akropoli se je priklanjal soham in jih prosil posojila ali pa darila. Ko so se smejali tej njegovi novi domislici in ga vprašali, zakaj se tako vede, je odgovoril, da se hoče utrditi v potrpežljivosti, ko mu brezsrčni ljudje ne uslišijo nobene prošnje. Namesto glave si je mazilil noge. Ko so ga vprašali, zakaj dela drugače kakor

drugi ljudje, je odvrnil, da se zelo prijeten vonj mazila na glavi razkadi v zrak, blagodišeče mazilo nog pa nosu prav dobro de. Ko ga je obiskal Aleksander Veliki in našel pred sodom na toplem soncu ter vprašal, česa si želi, mu je odgovoril, naj mu ne zastira sonca in ne dela sence. Diogen je bil veseljaški in dobrosrčen čudak, tako da je veliki kralj upravičeno dejal: »Da nisem Aleksander, bi hotel biti Diogen.« Aleksander Veliki bi ga bil moral poklicati na svoj dvor, da bi mu večkrat povedal bridko resnico. Verjetno bi se Diogen ne odzval vabilu, ker je bil zadovoljen z malim in ni čutil nikakih potreb. Saj je razbil celo vrč, ko je videl dečka piti iz prgišča, in smatral, da je imel eno reč odveč.

Nemcem je bril burke znani Eulenspiegel, Italijanom Harlekin, Angležem pa Falstaff.

Kako pa je pri nas Slovencih s šalo? Ali ima naš narod, ki je preživel toliko težkih in bridkih ur v svoji zgodovini, kaj šaljivosti?

V narodnem in v umetnem pripovedništvu in pesništvu se zrcali šaljivost, znamenje ljudskega zdravja in vesele narave.

Treba je odpreti knjigo ljudske modrosti v pregovorih in rekih in zasledili bomo pristno, nepokvarjeno šaljivost.

Evo nekaj takih primerov.

»Ako stopiš mačku na rep, zacvili. — Baba kosi, dedec strže korenje, sin polže strelja, hči polena kolje. Bog je ženski iztrgal jezik, ga vsadil in vzrasel je — hren. Bolje je z mladim žeti, kakor s starim cekine šteti. Bolna je, delat' ne more, godci zagodejo, plesat pa pojde. Videla babu muho na zvoniku, zvonika ni videla. Če krava veliko veka, ima malo mleka. Če se pravdata dva, oba izgubita, dobi samo advokat; od pravdarjev pa je eden v srajci, drugi pa nag. Čim več bab okoli otroka hodi, bolj je kilav. Čevljarjeva babu in kovačeva kobilu sta vedno bosi. Čič ne da nič, stalo pa malo. Da ima koza denar, gospa bi ji rekli. Dohtar pravice — prijatelj petice. Dolenjec, če je bolan, ne gre k zdravnici, gre le k lodrici, vince pa skuha in spravi iz trebuha. Dve babi pa sraka — cel semenj. Govori, kot bi besede pestoval. Vrag v sili muhe žre. Ima dolg jezik, da bi z njim vso vas opletal. Jaga je spredaj in zadaj naga. Jajce več od pute ve. Je kot petelinov rep. Je neumen kot maček, ki stoji ob vodi, pa se s slino umiva. Kadar mačka najbolj meži, je treba lonec pokriti. Kaj se bo hvalila sraka s pavovim perjem! Katera kokoš veliko kokodajsa, malo nese. Kdor do volku kože past, mu meso poje, kosti pa pusti. Kdor vodo žuli, mu v črevih kruli. Kjer osel leži, dlako pusti. Kjer sta dve babi, tam je trg, kjer so tri, tam je semenj. Kolo in advokat sta enaka, oba je treba mazati, da tečeta. Komur žabe kopljejo, nima dobrega vina. Ko pride uš v grinto, misli, da je prišla v grad. Kure in otroci ne znajo pota. Lastna hvala raztrgana halja. Leskova mast je zdrava. Mačkine solze so lažnive. Medved se ne da s šilom bosti. Mož je glava, žena postava. Na domačem pragu se petelin lahko repenči. Naglost ni dobra, je rekel polž, ki je za svojo bolno ženo sedem let čez prelaz vino nosil in z vrha prelaza na tla padel. Nič v ustih, kruli po črevesu. Ni za svinjo sedlo. Nosi se ko srna, pa nima zrna. Od soka trebuh pluska. Tedaj ti bom plačal, kadar bom pri luni na lestvi našel. Pasja koča je tudi poslopje. Počasi se žaba dere. Pod mernikom ni mogoče plesati. Poslednja lisičja zvijača je, ko se stegne. Pot se vleče kakor tolminka bližnjica. Preden človek k žlahti priteče, lahko mu kri izteče. Praznega skednja se miš hitro naveliča. Pridna žena je mišje vrste, zapravljiva pa kokošje. Prvi otrok je igračka, drugi je čačka, tretji je šele otrok. Sedme ure dež, stare babe ples. Rogal se kotel loncu, a sta oba črna. Samo bedaki prosijo ženske, naj o tem, o čemer so govorili,

molče. Se brani kakor mačka v vreči. Se drži kakor kurent v pratiki. Se postavlja kot petelin na gnoju. »Skoraj« ni nikoli zajca ujel, »komaj« ga pa je. Slamnat konj pa voden mož sta za nič. Sreča ima spredaj lase, zadaj je gola. Stare babe sedem let v grobu žive. Ščet je ščet, gladi jo zad ali spred. Se lonci na polici se skregajo, pa bi se ljudje ne. Šla bi baba v Rim, da ima s čim. Šla je mačka po salo, pa je vse skupaj ostalo. Taka ovca se mora striči, ki je kosmata. Tebe bom po smrt poslal. Težko njemu, ki z babami gospodari in s kravami vozi. Toliko je za delo kot govno za brus. Toliko razume kot krava na boben. Tri babe zlodeja križajo. Tri mačehe so bile dobre: ena je v mlinu od žeje umrla, eno so o sv. Pavlu muhe ujedle, ena pa je na peči zmrznila. Učenec je slabemu učeniku učen, kakor pri dimu kuhana jed. Usedel se je lisici na rep. V cokljah me hodi zajcev lovit. Veliko platna bi potreboval, da bi vsem ljudem usta zašil. Veter ima dva sinova, burja pa samo eno krevljasto hčer in vendar zmagata nad vetrom in njegovima sinovoma. Vrag ne koplje in ne orje, a obresti išče. Vsaka lisica hvali svoj rep. Vsak po svoje, je dejal tisti, ki je kravo s svedrom drl. Zastonj ves Rim za groš, če pa groša ni. Zmeraj sedi doma kakor trotje pri čebelah. Zrak napihne mehur, ošabnost pa norca. Ženiti se je treba z ušesi, ne pa z očmi. Ženska je kakor aprilovo vreme. Ženske imajo od božiča do pusta dolga usta. Žlahta je raztrgana plahta, ki se pa ne da zašiti.«

Tudi dokaj drugega šaljivega, deloma izvirnega, deloma tujega, na domači zelnik presajenega blaga živi med narodom.

Tako kroži mnogo šaljivih zgodb o Pavlihu, kako je plesal po vrvi, kako je učil osla brati, da je napravil preskušnjo pred učenim vseučiliškim profesorskim zborom, kako je ozdravil bolnike v bolnici itd. Znane so dogodivščine pretkanega Kurenta.

Tudi v legendarnem svetu je našla slovenska šala svojo snov. Priljubljene so šaljive legende o sv. Petru in Kristusu. Naj omenim dve. Eno je odel v pesniško obliko Anton Hribar, drugo pa Anton Medved.

Prva govori o bogatinki in revi. Pri prvi nista dobila utrujena potnika Kristus in Peter prenočišča, češ: »Takih ne sprejemem, le druge iščita!« Reva ju je pa gostoljubno sprejela pod streho, postregla z gorko večerjo in jima ležišče pregrnila z belim platnom. Ob odhodu drugo jutro sta ženo vprašala, kakšno plačilo si želi. Reva ju je prosila za blagoslov, da bo njeno delo uspešno. Ko sta tujca odšla, je žena začela zgibati platno. Zgibala ga je do večera, da je bila hiša do stropa polna bal. Skopa bogatinka je za to zvedela in se grizla v ustnice, da je tujca tako nevljudno odpravila. — Ko sta se Kristus in Peter čez nekaj dni vrnila v vas, sta prosila bogatinko za prenočišče. Sprejela ju je in jima postregla. Ko sta se ob prvi zarji poslavljala, sta vprašala, česa si želi za plačilo. Prosila ju je, naj bi ves dan imela opravka z onim delom, katerega se bo zjutraj lotila. Pritrdila sta in odšla. Bogatinka je mislila na zgibanje platna. Preden se je pa spravila na to delo, se je lotila kuhe, da bo potem neovirano zgibala ves dan platno. Toda joj! Kuhala je in kuhala ves dan do večera.

Druga legenda razjasnjuje, zakaj ni na Krasu vode. Hudomušno se norčuje iz Kraševca, ki je prenočil Kristusa in Petra, ponoči ukradel iz njune torbe gnjat in vanjo potisnil tnalce, češ: »Saj potnika gnjati ne smeta jesti, sicer sta žejna na poti preveč!« Ko sta pozneje počivala ob studencu, je Peter segel v torbo, da si uteši glad z gnjatjo. Ko je izvlekel tnalce, se je razburil in del, naj tata in vse sosede Gospod kaznuje. Kristus mu je odgovoril: »Kazen naloži ti, jaz jo izvršim.« »Naj vsa voda na Krasu naenkrat izgine!« je zaželel Peter. In že potegne čez brda burja, posuši vse studence in vrelce, in od tedaj ni na Krasu vode.

Zelo veliko šal kroži med ljudstvom o lovcih, profesorjih, gostilničarjih, odvetnikih, zdravnikih itd.

O profesorju sem že navedel šaljivo zgodbico. Naj navedem še eno!

V šoli vpraša profesor dijaka, naj razloži, kaj je bajka. Dijak odvrne: »Bajka je neresnična pripovedka.« Profesor vpraša nadalje: »Pazite torej! Nocoj se mi je sanjalo, da sem zlezel na streho in prebodel luno z vilami. Kaj je to?« Dijak odvrne: »To je neumnost!«

O odvetniku pa je znana šaljiva pripovedka glede pravde o ocvrtem jajcu in kuhanem bobu, ki dokazuje kmečko pretkanost, katera nadmodruje odvetnikovo zvitost.

Znana je pa tudi tale zgodbica: Kmečki očanec je pripeljal v Ljubljano odvetniku drva. Zaračunal mu je prekomerno. Odvetnik se razjezi. Kmeta straši, da ga ovadi državnemu tožilcu zaradi oderuške cene. Kmet pa mu ravnodušno odvrne: »Saj ste tudi vi meni lani zaračunali za malo tožbo 300 din, a je vendar laže sestaviti malo tožbo, kakor pripeljati tako daleč drva v Ljubljano!« Odvetnik se nasmehne hudomušnežu, češ: »Pomislite, da sem jaz delal z glavo.« Kmet pa se obregne: »Tudi moja dva vola sta delala z glavo, saj ništa vozila z repom.«

Vsaka pokrajina ima svoje šaljive pripovedke in smešnice. Stari Grki so smešili svoje rojake Abderite, ki so se pravdali za oslovo senco. Slovenci pa imamo razne smešnice o Veržejcih, o Kroparjih, o Ribničanih in Višnjanih, ki imajo priklenjenega polža, o Sebrejcih itd.

Najbolj znani so Ribničani. Zakaj je toliko smešnic o njih?

Ribničan je s svojo robo potoval daleč po svetu. Mnogo je videl in slišal in vse pripovedoval na svojih postajah. Ljudje so si njegove zgodbe zapomnili in dalje pripovedovali s pripombo, da se je vse to zgodilo v Ribničanovi domovini. Če se je kdo iz Ribnice norčeval, se je znal dobro odrezati. Vadil se je na svojih potih bistroumnosti, kar mu je bilo le v čast.

Znanih je toliko smešnic in šaljivih dogodivščin, da je težko izčrpati ribniško narodno blago.

Najbolj znane so one o Matevžku, katere je obdelal humorist Fr. Milčinski.

Naj navedem nekaj teh:

Dokler je bil Matevžek reven, ni imel konja in voza in je nosil robo križem svet v krošnji.

Nekoč je bil povabljen k premožnemu gospodarju na kosilo. Zelje mu ni dišalo, ko so pa prinesli na mizo žgance, se je primaknil bliže skledi. Gospodar je hudomušno dejal: »Žlice nimamo.« Matevžek je pa segel za boto pri čevlju, kjer je imel spravljeno žlico, in odvrnil: »Jo imam jaz!« Po kosilu ga je hudomušno vprašal hišni gospodar, kako je bilo z njegovim konjem. Matevžek se je odrezal: »Jako dober konjiček je bil. Komaj se je krota navadila stradati, pa je poginila. Še bi živela, če bi me zmanjkalo oblanice.« — Gospodar je vprašal dalje: »Kako to, ali je žrl konj oblanice?« Matevžek je modro in počasi znil: »Da, da, oblanice. Nataknil sem mu zelena očala, da je videl oblanice zelene in mislil, da je v jaslih detelja. Mulil je in mulil oblanice, od njega so pa zadaj padali hlodec, ravno pravšni za žlice. Kadar je bil hlodec dva čevlja zunaj, sem ga odžagal.«

Gospodinja se je ob tem pripovedovanju razhudila: »Fej te bodi!« Gospodar je pa pristavil: »Ribničani so neumni.«

Matevžek je pa del vivček v usta, vstal, oprtal krošnjo in dejal: »Bog plačaj!

Z Bogom! Veste, Ribničani nismo neumni, neumni so tisti, ki verjamejo našim storijam!

Matevžek je imel za ženo trmasto Gorenjko Mino. Vedno je morala njena veljati. Ko sta šla nekoč čez pokošeno senožet poleg potoka, je Matevžek omenil: »Glej, senožet je bila ravnokar pokošena!« Mina se je odrezala: »Ne pokošena, postrizena!« Matevžek se je razhudil, žena tudi. Začela sta se cukati in obdelovati s pestmi. Matevžek je bil močnejši, Mina se je umikala in telebnila v potok. Ko je čofotala po vodi in ni mogla govoriti, je kazala s prsti, da je bila senožet postrizena. Matevžek si je pa mislil: »Čakaj, čakaj, Mina minasta! Vse narobe slišiš. Te bom že izučil.« Oddaljeval se je od nje in šel naproti vodnemu toku. Mini je silila že voda v usta. Kopel ji je postajala neprijetna. Vso moč je zbrala in glavo molila iz vode. Začela je prositi moža: »Pomagaj mož, pomagaj! Saj priznam — senožet je pokošena.« Nato jo je Matevžek potegnil iz vode.

Naj zapišem še tri ribniške smešnice.

Sin gre na polje z očetom. Prvič v življenju vidi lepo rumeno bučo in vpraša očeta, kaj je to. Šaljivi oče mu pove, da je konjsko jajce. Sin nato vpraša, kdaj se bo izvalil konj. Oče razlaga sinčku, da je treba sonca in toplote. Deček bi rad konjička in vpraša očeta, kaj naj stori, da bo imel konjička. Oče mu pravi, naj utrga bučo, jo vzame s seboj in nese na brežuljek, sede nanjo kakor koklja in jo greje, da bo že kmalu prišel konjiček iz nje. Fantiček rad sluša očeta, utrga bučo, teče z njo na brežuljek, sede nanjo v toplem poletnem dnevu, ko je najbolj pripekalo sonce. V vročini zadremle, sede na buči. Buča se zmuzne izpod njega in se zakotali po bregu navzdol, prileti do grma in se razdrobi na drobne kosce. Iz grma steče zajec. Fant, ki se je prebudil, vidi zajca in pod grmom na drobne kosce razbito bučo ter vesel vzklikne: »Oče, oče, konjiček se je zvalil!«

V neki vasi so Ribničani našli pri kopanju vodnjaka ogromen okostnjak. Precej so uganili, da okostnjak izvira od predpotopne živali in da bi ga s pridom prodali v muzej. A kako prepeljati tako ogromne kosti v mesto? V vrečo jih ni mogoče stlačiti, zato si mislijo: »Razbili jih bomo na kose in odposlali.« Tako se je zgodilo.

Ribničana je bolel zob. Prišel je v Ljubljani v Židovsko ulico, kjer je svoj čas neki čevljar izdiral tudi zobe. Potožil je o hudi bolečini. Čevljar ga je posadil na stol, mu privezal dreto na zob in jo zataknil na kljuko pri vratih. Ukazal mu je, da mora držati zelo napeto dreto. Pri tem je v naglici s šilom zbodel Ribničana v sedalo, da je poskočil urno s stola in mu je zletel zob iz ust. Čevljar ga je takoj prijel in pokazal Ribničanu. Ribničan je zini: »To je bil pa res velik in boleč zob, imel je korenine do sedala, prav tja sem ga čutil.«

Kaj pa naše umetno pripovedništvo? Ali je v njem kaj šegavosti? Ali so se v naši lepi književnosti izkazali kateri humoristični pisatelji?

Nimamo jih mnogo. Vendar je nekaterim uspelo, da so s svojimi šaljivimi povestmi, slikami, črticami in potopisi pozabavali bralce, dasi morda ni tovrstno slovstvo vedno na umetniški višini. Veseloigra in komedija, satira in groteska ne spadajo v okvir te skromne razprave.

Prvi naš humorist je Jakob Aleševce, doma iz Skaručine pod Šmarno goro; šolal se je pri frančiškanih v Kamniku in dovršil 6 gimnazijskih razredov v Ljubljani, nato nekaj mesecev obiskoval učiteljske, bil domači učitelj pri pesniku Vilharju Miroslavu, dokler se ni z vso vnemo lotil časnikarstva; urejeval od leta 1869. do 1885. ilustrirani humonistični list Brencelj, si v njem privoščil zlasti tedanje nemškutarje, in sodeloval pri »Slovincu«. Mladostna leta svojega študija je

šaljivo opisal v knjigi »Kako sem se jaz likal«, v tedanje ljubljanske razmere pa je posvetil z »Ljubljanskimi slikami«. Iz policijskih in sodnijskih razmer tedanjega časa se je pa ponorčeval v »Ričetu z Zabjeka«. Prvo knjigo še danes s pridom bere slovensko dijaštvo.

Znano je, da je Josip Jurčič skoraj v vsako večjo povest ali roman vpletel smešno originalno osebo, ki je osladila resno povest s šalo. Tako srečamo v »Desetem bratu« znamenitega Krjavlja, nekdanjega vojaka-mornarja, ki je na ladji stal na straži in hudiča presekal, v »Rokovnjačih« širokoustneža Blaža Mozola, v »Domnu« berača Miha Zaplatnika, ki s svojimi citrami in svojim trebuzljanjem zabava mladi svet po krčmah in na prejah. Znana je tudi humoreska »Vrban Smukova ženitev« in še druge.

Fran Levstik, veliki kladivar slovenske besede in oster kritik, je iz bogastva narodne zakladnice ustvaril prelepo ljudsko umetno povest o Martinu Krpanu, ki je polna pristne slovenske šaljivosti, zlasti ko prikazuje zdravo prebrisanost notranjskega korenjaka in smeši običaje in razmere dunajskega cesarskega dvora.

Fran Erjavec je že v svojih gimnazijskih letih v »Vajah« pokazal dar humorističnega pisateljstva. Znale so njegove humoristične črtice iz življenja Schnackschepperleina, naravoslovca in čudaka, ki jih je pozneje predelal in kot zrele šaljive zgodbe obelodanil leta 1858. Tem dogodivščinam je pridružil šaljiv naravoslovni potopis: »Kako se je Šlinarju z Golovca po svetu godilo« in deloma humoristični deloma satirični potopis »Pot iz Ljubljane v Šiško«. V noveli »Huzarji na Polici« je pridružil resnemu pripovedovanju šaljive dogodke.

V svoje naravoslovne opise je vpletel večkrat šaljive dogodke. Znana je taka zgodba o raku:

»V gostilno je prišel neki gost-Nemec. Gostilničar bi ga rad dobro postregel in mu ponudil rake, pa ni vedel, kako se rak imenuje po nemško. Zato mu je kar ponudil raka v slovenskem jeziku. Nemec ga je vprašal: »Was ist das Raken?« Gostilničar odgovori: »Raken ist ein kleines Fischerlein, hat viele, viele Fuss, Schneidermeister, rote Montur — zurückmarschier« (Rak je majhna ribica, ima mnogo mnogo nog, je krojaški mojster in ima rdečo uniformo, korači ritensko).

Dr. Fran Detela, klasično naobražen pisatelj širokega obzorja, je skoraj v sleherni povesti ubiral tudi nekoliko humoristične strune. Kdor bo prebral »Trojko«, »Rodoljubje na deželi«, »Delo in denar«, »Sošolci«, »Tujski promet«, mi bo pritrdil. Če bo pa prebral »Žrtev razmer«, »Spominsko ploščo« in »Kislo grozdje«, se bo pa od srca smejal tem popolnoma humorističnim zgodbam.

Dr. Janez Mencinger je obogatil slovensko slovstvo tudi s humorjem, n. pr. v »Mešani gospodi«, »Cmokavzarju in Ušperni« in tudi v »Moji hoji na Triglav«.

Janez Trdina je na svojih pogostih sprehodih in popotovanjih po dolenjskih hribih in dolinah spoznal kmečko ljudstvo, zlasti Podgorce pod Gorjanci od St. Jerneja do Toplic in zapisal v svojih »Bajkah in povestih o Gorjancih« in »Izprehodu v Belo Krajino« v pristnem narodnem slogu marsikatero šaljivo dogodivščino.

Izmed ljudskih pisateljev polpretekle dobe je z zdravim humorjem marsikatero uro osladil preprostemu bralcu Fran Jaklič. V opisovanju ljudi iz Suhe Krajine in ribniške doline je natrosil med resno vsebino dokaj šaljivega zrnja, na primer v povesti »Za možem«, »Lepi Tonček«, »Zadnja na grmadi« itd.

Najbolj znani in najboljši slovenski humoristi pa so Rado Murnik, Damir Feigel, Fran Milčinski in Janko Mlakar. Med njimi prvači Murnik. V šolo je hodil k naturalizmu, a si je od njega prisvojil le dobre strani: natančen in bister pogled v dejanje in nehanje ljudi, ostro karakterizacijo, lep slog in kremenito jezikovno

izražanje. Zelo srečno je uvedel v našo književnost tudi narečja — ljubljansko in ribniško. Kdor vsaj malo ljubi slovensko lepo knjigo, bo z velikim pridom in zadovoljstvom bral njegove »Navihance«, zbirko ljudskih »okroglih« zgodb, »Jare junake«, šaljive črtice iz vojaškega življenja, »Matajev Matija«, veselo novelo, roman »Groga in drugi« in »Na Bledu«.

V humoreski »Prisiljeno zelje« se je ponorčeval iz petošolske ljubezni in študentovskega kovanja verzov. Njegov Prepisovalček pošilja luni tele žalostne vzdih:

„O ti bleda, polna luna,	Polna luna, luna mila
kaj se skrivaš! Te je strah	in okrogla luna sploh,
razglašene, solzne lire	viž, kako hudo mi piha
in pa mene zraven? — Ah!	kraška burja v srcu! — Oh!

Luna lena, lena luna,
ti ponočni potepuh,
saj me niti ne porajtaš,
da zastonj se jokam ... Uh!“

Ob Ljubljani pa toži isti Prepisovalček:

„Ljubljan'ca dela čuden šum,
srce še joka, Bumbumbum!

Valovi so odnesli up,
ostal je le spomina strup.
O bumbumbum! O bimbambom!
Prav kmalu počilo zdaj bom!“

Damir Feigel je objavil obilo humorističnih črtic in povestic v raznih listih: Ježu, Osi, Kurentu, Čuku na palci, Goriški straži, Mladiki itd. Posebej je izdal zbirke humoresk: »Pol litra vipavca«, »Bacili in baciike«, »Tik za fronto«, »Po strani klobuk«, Domače živali«, »Supervitalin«, roman »Pasja dlaka« in še druge humoristične povesti, ki so izšle v Goriški matici in drugod.

Fran Milčinski je s svojimi kratkočasnimi zgodbami in črticami risal smešne strani iz ljubljanskega in malomestnega miljeja. Zelo priljubljen predmet mu je bilo uradniško, včasih tudi kmečko delovanje in življenje, ki ga je do dobra poznal. Tako so nastale zbirke: Igračke, Muhoborci, Drobiž, Gospod Fridolin Žolna in njegova družina, dvanajst kratkočasnih zgodbic Tokraj in onkraj Sotle ter tam preko. Celó v pravljčni svet je uvedel šalo. Znané so njegove »Pravljice« s Tolovajem Matajem in drugimi. Kot sodnik je imel veliko opravka z mladinskim skrbstvom ter je poznal do dobra zanemarjeno mladino. Njegovi »Ptički brez gnezda« so odlična vzgojna povest z marsikatero šaljivo osoljeno stranjo.

Janko Mlakar je povedal nekje, zakaj piše zabavno in šaljivo. Takole se je odrezal: »Vesel sem v družbi, šaljiv v predavanjih in spisih zgolj iz ljubezni do bližnjega. Ljudje bi radi slišali kaj veselega in kratkočasnega, jaz jim pa ustrezem, ker jim ne morem odreči.« Njegovo šegavo kramljanje o turah po visokih in srednjih Alpah, ki jih je priobčeval v Planinskem vestniku in jih zadnja leta izbral in pri Slovenskem planinskem društvu izdal v treh zvezkih, je spravilo v dobro voljo še tako bridkoresnega bralca. Mentorjevi naročniki pa ne bodo pozabili njegovih »Spominov«, zabavnih zgodb iz dijaškega in profesorskega življenja, ki so letos izšli v knjigi. Zelo so bile priljubljene njegove koledarske in večerniške zgodbe o Trebušniku: »Kako je hodil Trebušnik na Triglav« in »Trebušnik na slovanskem jugu«.

Slovenci tudi nismo bili brez humorističnih listov. Prvi je bil »Jurij s pušor«, ki je izhajal leta 1869. na Dunaju, drugi »Pavliha«, ki ga je Levstik izdajal ravnostam leta 1870. O »Brenclju« sem omenil že zgoraj, da ga je urejeval Alešovec od leta 1869. z malim presledkom do leta 1885. Pozneje so še izhajali: Skrat (1883), Rogač (1886), Brus (1889), Brivec (1891), Jež (1902), v katerem je zabaval slovenski svet Žane iz Iblane (Rado Murnik), Osa (1905). Po vojni je izhajal nekaj časa Cuk na palci v Gorici, Kurent (1918) in Muhe (1926). Danes imamo mariborski Toti list.

KAREL MAUSSER:

Meditacija

Bratje, kakor kaplje smo na žicah brzajavnih drogov,
ki tiho polzijo, se zbirajo, padajo in se spet zbirajo.
Bratje, kakor luči smo, ki jih ob večerih na križpotih prižgó
in v jutru, druga za drugo, počasi umirajo.

Nocoj je v meni misel kot plamen zagorela:
Bratje! Če res smo kot kaplje, če res smo kot luči,
zakaj ni ljubezni med nami, zakaj nas sovraštvo še muči?
Zakaj vsi pred brati najmanjšimi očmi si zakrivamo,
zakaj za njih žalost in bedo tople besede nimamo?

Bratje, kakor kaplje smo na žicah brzajavnih drogov,
ki padajo in se zbirajo.
Bratje, kakor luči smo, ki jih ob večerih na križpotih prižgó
in v jutru umirajo.

SFINKS:

Zagrnite okno...

Zagrnite okno,
da ne bo sijaj
luči duši kričal:
Suženj vekomaj!

V motnem, mrzlem mraku
misli onemé,
na svobodo zabi
in mladost srce.

* NAŠI ZAPISKI *

Delo veleuma

V majhni knjižnici »Kako so delali klasiki«, katero izdaja moskovska založba »Mir«, je izšla Veresajeva knjižica »Kako je deloval Gogolj«, ki podrobno seznanja bralca z delovno metodo vedno čitanega in slavljenega ruskega klasika.

Veresajev navaja v svoji razpravi nekaj lastnih Gogoljevih izjav o tem, kako je pisal svoja dela.

Iz Gogoljevega pisma, naslovljenega nekemu Nikitenku, navaja: »Vsak stavek ustvarjam po dolgem premišljanju in preudarjanju. Teže se ločim od njega kot kak drug pisatelj, ki brez velike težave izbriše v isti minuti en stavek in na njegovo mesto napiše drugega.«

V daljšem opisovanju navaja Gogoljeve besede, kot jih je zapisal njegov prijatelj Berg po nekem razgovoru o tem, kako piše svoja dela:

»Najprej je treba vse tako načrtati, kot pride človeku na um, čeprav je slabo, puhlo, kljub temu popolnoma vse. Nato je treba pozabiti na zvezek, kjer je vse to napisano. Čez mesec, dva, ali morda tudi prej (to pride samo) je treba zopet vzeti rokopis in ga prečitati. Spoznate, da mnogo stvari ni dobro napisanih, mnoge so nepotrebne in marsikaj tudi manjka. Napravite opazke in popravke na rob zvezka in zvezek zopet odložite. Ko boste vnovič pregledovali zvezek, napravite nove opazke na robu in če vam ne bo zadoščalo roba, vzemite kos papirja in ga prilepite ob stran. Ko bo ves zvezek tako popisan, potem se usedite in ga lastnoročno prepisite. Pri tem pa se vam stvar sama od sebe znova razjasni in pridete do tega, kje je treba

kaj izpustiti, kje kaj dodati in kako opiliti slog. Dodati je treba nove besede, kjer morajo biti brezpogojno, a katere — kdo ve, zakaj — ne pridejo nikomur na misel prvič. Nato pa zvezek zopet odložite. Potujate, hodite po svojih zabavah, ne delajte ničesar ali pa kvečjemu pišite kaj drugega. Pride čas, ko se spet spomnite na pozabljeni zvezek. Vzemite ga, prečitajte, popravljajte znova, kot ste popravljali prej, in ko bo zvezek ves počekkan, ga zopet lastnoročno prepisite. Tedaj boste spoznali, da bo obenem, kot se bo utrjeval vaš slog, se čistil in uglašal vaš stavek, postajala krepka in prožna tudi vaša roka. — Pisanje bo krepkejše in odločnejše.

To pa je treba ponavljati, po mojem mnenju, osemkrat zaporedoma. Nekomu bo morda zadoščalo tudi manjše število, drugi pa bo moral še večkrat tako delati. Jaz delam tako osemkrat. Če se mi po osmem prepisovanju — in to lastnoročnem — zdi delo umetniško dovršeno, je iz njega dobra stvar. Nadaljnji pregledi in popravki bi že začeli kaziti delo. Slikarji pravijo v takem primeru, da se je roka »prerisala«. Razumljivo je, da se ni mogoče vedno ravnati po teh pravilih; to ne gre, to je pretežka stvar. Jaz govorim tu o idealu. Človek je vendar le človek in ne stroj.«

In prav zato, — dopolnjujemo te zanimive Gogoljeve orise — prav zato, ker je človek človek in ne stroj, se ne smemo čuditi tem izjavam kot navodilu, ki omogoči učečemu se dijaku, ko se osvoji, napisati tako plodno delo, kot je »Revizor«, »Taras Bulbaj«, ali katero koli Gogoljevo delo.

K temu pa je potrebno še nekaj — in

to je glavno —, da bi po tako dokončanem delu imel umotvor pečat Gogoljeve genialnosti. V vsakem pogledu so Veresajevove informacije zanimive, da spoznamo, kako je pisal eden največjih duhov ruske literature in kako so se rodila dela takega mojstra, kot je bil Gogolj, v težkem, sestavnem in marljivem trudu.

Iz slovaške revije »Ela« št. 1.—2.

l. 1939. prevedel J. Kragelj.

Kako ustvarja Hamsun

4. avgusta 1939. je preteklo 80 let, odkar se je rodil norveški pisatelj svetovnega slovesa Knut Hamsun. Prinašamo zanimiv članek o tem, kako ustvarja. Pisatelj ga je poslal kot uvod k nemškemu zborniku svojih pesmi in je povzet iz norveške jubilejne izdaje Hamsunovih člankov, katere je izdal za njegovo osemdesetletnico znani norveški literarni zgodovinar univ. prof. Francis Bull.

»Pesmi, katere sem izdal, so le majhen zvezek in ne vsebujejo najlepšega, kar sem napisal. Ne vem, morda bom kmalu pripravil druge zbirke — doma mi leži mnogo verzov.

Mislím tudi, da je predrzno izdajati bralcem osnutke in preproste pesniške poizkuse za dovršene pesmi.

Vsak pesnik ve, da se pesem rodi iz večjega ali manjšega pritiska na razpoloženje. V nas zabrni ton, zažarijo barve in čutimo, da v naši notranjosti nekaj žubori. Važno je, koliko časa traja to duševno stanje. Doživel sem, — v dobrih trenutkih — da vobče ne popravim verzov, dokler ne sledi drugi, potem pa moram preskočiti poldovršenega in začeti z novim na papirju; sicer je pa največkrat le tu pa tam kaka vrstica, ki bi ne šla v polnem teku. Toda ali naj bi nato izdal tak nedopolnjen osnutek?

S tem bi ne zadovoljil ne sebe in ne bralcev. Tako mi leži veliko število verzov, katerih ni mogoče izdati, dokler ni

izpiljena njih oblika. Ne vem, kako delajo veliki liriki; pri njih morda pesem vzklije popolnoma dovršena in brez napak v edinem trenutku razpoloženja. Hočem le, po vaši mili želji, gospod doktor, povedati, kako nastajajo moji verzi.

Ni sicer nobene bistvene razlike pri ustvarjanju mojih del v prozi in poeziji.

Mnogo tega, kar sem napisal, je vzkliko ponoči, ko sem spal nekodiko ur in se potem prebudil. Spočít sem nenavadno občutljiv za vtise. Poleg postelje imam vedno papir in svinčnik, ne prižigam svetilke in začnem pisati kar v temi, ko začutim, da nekaj v meni valovi. To je postalo pri meni že navada in ni zame nobene težkoče razbrati zjutraj svoje zapiske.

Nočem vam podajati vtisa nečesa mističnega pri nastanku mojih pesmi. Da pišem najbolje v temi ponoči, je navada — toda razvada —, za katero sem imel povodno priložnost v letih, ko nisem imel luči, da bi jo prižigal, in sem si moral pomagati, kot sem pač najbolje vedel. Zato ni v tem nič tajnega, nič »genialnega«. Sicer imajo morda tudi veliki pesniki svoj lastni način delovanja, kateri se razlikuje od mojega, — ne vem.

Poletje je zame najlepši čas. Mnogo mojih pesmi vzklije, ko ležim na hrbtu v gozdu. Skušam se odstraniti daleč od ljudi in od vseh spominov na moderno življenje ter poletim v svoja detinska leta, ko sem doma pasel čredo. Tedaj se je v meni prebudil čút do prirode, — če imam kakega — živel sem na vsak način od zgodnjega detinstva na pašnikih, v gozdovih in po gorah in sem se srečal z vsemi živalmi in ptiči, ki so potem ostali vse življenje moji dobri znanci. Moj dom je ležal pri Zapadnem fjordu, ki se široko odpira celo do Atlantskega morja.

Zato pa so moje najljubše čtivo razprave raziskovalcev in izsledovalnih popotnikov. Ti ljudje ne znajo tako spretno prekučevati kot pesniki, zato jih lju-

bim. Mnogokrat, ko berem v modernih romanih opise prirode, se rodi v meni odpor in pogostoma vidim, da je to le trohica priučene znanosti o prirodi, pomešano z mrvico opazovanja v mestu, in da to ni iskreno in sveto sočutje z gozdovi in ravninami.

Zima je zame najkrutejši čas. Ne ljubim snega, muči me pogled nanj in moj razum ne vidi v njem nič drugega kot njega večno in protiprirodno nesmiselnost. V neko božično publikacijo sem napisal velik ep o zimi, a je gotovo žalostno neuspeh, čeprav ga je ilustriral eden naših največjih umetnikov.

Ako se mi kaj pripeti v zimskem času, kar me spominja na poletje, mi povzroči vedno veselje in prijeten občutek. Ob izmeni vremena, ko začenja pršiti na sneg ali ko zazveni šibko žvrgolenje ptiča na drevesu ali ko začutim ob tem ali onem

parfumu vonj cvetlic, me to v trenutku navda z dobro voljo.

Ko zabrenči v oknu muha, se večkrat zgodi, da izgine pičlo veselje ob spominu na poletje, ki tedaj počiva pod snegom.

Pomlad me začenja omamljati v februarju ali marcu. Tedaj se zopet poraja jasni čas, ko iščem novega upanja in vzklije več verzov. Mnogo več k tem, ki ležijo in čakajo, da bi bili dokončani.

To je, gospod doktor, kar vam lahko naznamim o svojem pesnikovanju. Porabite to, kot sami želite; ali prevedite te vrstice ali pa porabite le uporabna mesta, ko boste pisali svoj uvod.

S prijateljskim pozdravom

Knut Hamsun.«

(Iz norveščine prevedel Karol V. Rypa-ček. Iz »Elana« J. Kragelj.)

* FILATELIJA *

Prof. Štefan Plut:

Kramljanje o filateliji

Tudi letos bo prinašal Mentor manjše sestavke, vesti in zanimivosti iz filatelije, prinašal bo tudi odgovore na morebitna vprašanja s tega področja. Urednik znamkarskega kotička pričakuje vašega sodelovanja, ljubi znamkarji, in vaših pobud. Povejte, kaj bi radi brali filatelistično zanimivega!

*

V teh mesecih, odkar ste zadnjikrat prejeli Mentor, se je zgodilo po svetu, zlasti na evropski celini, marsikaj važnega, kar pa je manj odjeknilo v filate-

liji, kot je marsikdo pričakoval. Nevojujoče se države izdajajo znamke, včasih kaj malo potrebne, kar naprej. Vendar tudi vojujoče se države niso prenehale z izdajanjem novih znamk in zlasti v Nemčiji je izšla cela vrsta priložnostnih znamk, deloma z velikimi pribitki, kot se za vojni čas »spodobi« (n. pr. v spomin 50 letnice pripadnosti Helgolanda k Nemčiji izdana znamka ima osnovno vrednost 6 pfenigov, pribitek je pa 94 pfenigov). Nemčiji pridružene pokrajine (Gdansk, deli Poljske) so imele nekaj časa svoje znamke; sedaj se tudi tam rabijo nemške. Zasedene države (Norveška, Danska, Luksemburg, Nizozemska, Belgija) niso izgubile svojega poštnega regala in torej rabijo svoje znamke, le

vnema, s katero so prej izdajale razne novosti, je nekoliko upadla. Tudi po Kanadskih zasedeni Island rabi še svoje znamke. Drugače je z baltiskimi državami Letonsko, Litvansko in Latiško (Latvijo), ki so popolnoma prešle v sestav SSSR in s tem izgubile politično samostojnost in z njo pravico do lastnih znamk. Marsikje pa poštna služba še ni urejena, ali pa deluje slabo in zato manjkajo tozadevna poročila (Francija, Britanska Somalija). More se torej reči, da vojna števila novih znamk ni povečala in da so z nekaj izjemami seveda izostale razne pretiskane zasilne znamke, ki jih znamkar sprejema vedno z mešanimi čustvi.

Hujše pa so brige filateliste, kako si bo priskrbel novosti. Neposredno zamenjavanje znamk z znamkarji v zamejstvu je skoraj popolnoma zamrlo; krive so temu prepovedi raznih držav, nezanesljivost in celo nemožnost pošiljanja znamk v pismih in ne nazadnje dejstvo, da je mnogo filatelistev pod orožjem. Kupovanje znamk pri trgovcih pa je danes kaj nevarno — za denarnico. Navijajo ti cene, pri čemer se izgovarjajo na valuto, draginjo, riziko in pripovedujejo o »bodočnosti« znamke, ki jo misliš kupiti; nazadnje te lepe besede in tvoja strast pretentajo, da kupiš znamko za pet in še večkratno njeno resnično vrednost.

Kakšno stališče naj torej zavzame filatelist zaradi novih razmer, ki je vanje zašla filatelija? Zate, mladi znamkar, je stvar kaj enostavna (starejši si bo že vedel pomagati). Zbiraj, kot doslej, še naprej, kar pač dobiš! Pazi le, da bodo znamke glede svoje ohranjenosti neoporečne in da bodo v tvojem albumu okusno porazmeščene! Potrudi pa se, da bodo albumove strani z domačimi znamkami čim popolnejše!

Vlogo Lovrenca Koširja pri izumu nalepljive poštne znamke je začel razisko-

vati Filatelistični klub Ljubljana. »Mentor« bo o tem kaj več prinesel v prihodnji številki.

Poštne muzeje ima večina evropskih držav; zahteve po ustanovitvi jugoslovanskega poštne muzeja se zopet česče slišijo.

V Zagrebu je bila od 2. do 6. maja prva filatelistična razstava banovine Hrvatske, ki je po pisanju listov dosegla svoj propagandni namen, da »razbije napačne pojme in predsodke, ki vladajo glede filatelije, in da pokaže, da je filatelija pomembna in koristna v razvitku in napredku naroda«. Posebna pozornost je bila posvečena mladim zbiralcem, ki jih je bilo od skupnega števila razstavljalcev deset odstotkov; vsak je imel svojo izložbeno omarico. Poglejmo, kaj graja kritika na razstavljenih znamkah in zbirkah. Učimo se iz napak drugih, zlasti ker svoje tako redko spoznamo in še redkeje popravimo. Strokovna ocena je v več primerih očitala razstavljalcem, da kakovost njihovih znamk ni neoporečna: ugoden vtis kvarijo močni, mnogokrat vso znamko prekrivajoči, včasih zelo razmazani žigi.

Tudi zbirke kot take niso v nekaterih primerih ocenjevalcem ugajale: albumove strani so bile ponekod prenapolnjene z znamkami, drugod pa so bile znamke preveč razmetane. Sploh je razstavno razsodišče pri podelitvi nagrad močno uvaževalo lepo razmestitev znamk; starejšim zbiralcem je zelo zamerilo mnoge »luknje« v zbirkah, torej nepopolnost razstavljenega; zato, ljubi mladi zbiralec, ne obupuj, če še nimaš vsega. Strogim kritikom tudi niso bili všeč oni stavki, kjer je del znamk nerabljen, del pa rabljen, najstrožji med njimi pa so celo zahtevali, da se nerabljene znamke ne smejo prilepiti v album, češ da nalepnica (gumirani listič) pokvari lep znamke.

Naše izredne znamke se tiskajo v sorazmerno majhni nakladi: dobrodelna s

pribitkom (n. pr. znamke v korist Unije za zaščito otrok, Združenja invalidov, PTT društev itd.) po 100 do 200 tisoč polnih stavkov, spominske brez pribitka (n. pr. v spomin Tesle, balkanskega sporazuma itd.) pa navadno po 500 tisoč polnih stavkov. Kljub tem ne prevelikim nakladam se prav slabo prodajajo: po prodajnem roku jih vsaj eno tretjino, mnogokrat celo nad polovico izdanih zopet zažgo. Naše izredne znamke bi morale biti dražje, kot jih ocenjujejo tuji ceniki, in zato utegnejo imeti nekoč veliko ceno. Kupujte naše dobrodelne znamke in ne dajajte jih iz svojih albumov.

Dve zračnopoštni znamki sta izšli pri nas: 50 dinarska s sliko novega mostu med Beogradom in Zemunom in 40 dinarska, ki kaže zagrebško stolnico z gornjegrajskega sprehajališča.

Koliko različnih znamk je doslej izšlo na vsem svetu? Od leta 1840. do leta 1900. je bilo izdanih 30.154, od takrat do danes pa nad 69.000 različnih znamk; tako utegne biti do konca letošnjega leta doseženo število 100.000 različnih znamk. Od tega odpade na Jugoslavijo okrog 560 znamk brez različic; z njimi pa bi se to število znatno zvečalo, saj je znano, da je med prvimi, tako imenovanimi slovenskimi znamkami mnogo dobro med seboj razločljivih varietet. Še za kakih 90 znamk bi pa bilo naše število večje, če prištejemo razne pretiskane znamke, ki so jih izdale vojaške oblasti pri zasledbi Prekmurja in Medmurja.

Vrednost vseh znamk, ki jih imajo trgovci z znamkami v svojih zalogah, oziroma zbiralci v svojih albumih, ceni neki ameriški statistik na približno 900 milijonov dolarjev.

»Živali na znamkah« je geslo razstave znamk, pred kratkim prirejene v Prirodopisnem muzeju v Berlinu. Razstavljene znamke so bile razvrščene na 250 kartonih, tako da je bila na vsakem kartonu znamka, fotografija ži-

vati, ki jo znamka kaže (če le mogoče, je bila žival fotografirana v enakem položaju, kot je na znamki predočena), majhen zemljevid, na katerem so vrisane meje razprostranjenosti tiste živali, in kratek opis njenih življenjskih navad. — Naravno je, da

Živali na znamkah

evropske znamke na tej razstavi niso prišle posebno do veljave, ker jih ni mnogo, ki bi imele za svoj osrednji motiv naravno sliko živali (simbolično ali stilizirano narisane živali ne prihajajo v poštev). Najvažnejše tovrstne znamke so bolgarska (propagandna za izvoz deželnih pridelkov) s sliko kokoši in jaje, tri islandske s slikami trske, sleđa in islandskega sokola, liechtensteinske s slikami orla v različnih položajih (leteč, drseč, sedeč, gnezdeč itd.), z lastovico, galebi, škarnjemkom, kraguljem, brkatim serom in dr., slovaška z divjo kozo (gamsom), nizozemska tujsko propagandna znamka s severnim jelenom in nekaj ognjskih, ki kažejo čičkoša, kako z vrvjo lovi na pusti konje.

V Nemčiji je prepovedano razstavljati v izložbenih oknih in prodajanje znamk sovražnih držav (znamke britanskega in francoskega imperija, Egipta,

Sudana in Iraka), če so znamke nerabljene in so izšle po 1. septembru 1939. Prav tako je prepovedan vsak uvoz in izvoz znamk, kajti znamke so lahko imenitno sredstvo za obveščanje sovražnika o gibanju čet, vojnih ladij, letal itd. Ne smete pa misliti, da filatelija v Nemčiji počiva: prodajni in razpošiljalni urad za znamke v Berlinu ima dela čez glavo, prirejajo se filat. razstave, kongresi itd. Vnemo znamkarjev meti tudi poštna uprava, ki izdaja v hitrem tempu vedno nove znamke (spominske, dobrodelne, zasedbene), tako da nemški filatelisti lahko pogrše svoje zveze z zamejstvom.

Porast cen znamkam v Nemčiji. Da bi se nekateri nemški trgovci z znamkami — filatelisti jim pravijo »beli Judje« — izognili plačevanju davkov na premoženje, so začeli nakupovati zlasti v manjši nakladi izišle znamke Avstrije, CSR itd. S tem so tudi dosegli, da sedaj obvladujejo trg teh znamk, ki jim lahko narekujejo po mili volji visoke cene.

Po pridružitvi Avstrije k Nemčiji so odpeljali z Dunaja v Berlin vse zaloge nerabljenih avstrijskih znamk. Med temi so bile celo najstarejše (n. pr. iz l. 1850. do 1860.). Berlinski prodajni in razpošiljalni urad jih je prodajal po tržnih cenah (torej ne po temeljnih cenah; tako je postala država trgovec z znamkami v najčistejšem pomenu besede!).

Reklama za nakup znamk. V Bolgariji je izšla serija zračnopoštne znamk s skupno temeljno vrednostjo 315 levov. Pri tej priliki je bolgarsko finančno ministrstvo dalo izdelati večbarven prospekt in ga razposlalo najvažnejšim evropskim trgovinam z znamkami, filat. društvom in uredništvom filat. listov. Isto je storila

tudi Grčija, ki preko svojih konzulatov razpošilja pregleden popis in vabilo k nakupu dveh ravnokar izišlih stavkov znamk v korist grške narodne mladinske organizacije. Tako, vidite, je znamka pravi trgovski predmet. — V ostalem pa tak način reklame ni zrasel niti na bolgarskem niti na grškem zelniku; poslužujejo se ga že davno Luksemburg, Nizozemska itd. Nič čudnega ni, če zahtevajo naši filatelistični krogi — glede na slabe prodajne uspehe naših priložnostnih znamk —, da se v ministrstvu PTT osnuje propagandni odsek, ki bi skrbel za populariziranje naših znamk.

Pošto bodo prenašali zračni torpedi. Med Marseillem in Algirom so delali — baje s popolnim uspehom — tozadevne poskuse z zračnimi torpedi, ki so jih s kopna usmerjali z električnimi valovi. — Dolga je že vrsta sredstev, ki posredujejo prenos pisanih, tiskanih, fotografiranih in govorjenih sporočil: poštni sel, železnica, avto, letalo, balon, jadralno letalo (poskusi se niso obnesli), konj, velblod, golob pismoša, čebela, (ki ima odličen čut za orientacijo in jo zato v sedanjosti kitajsko-japonski vojni rabijo za prenašanje na lahek film mikrofotografiranih sporočil), žični in brezžični telegraf in telefon in nazadnje (v Argentini, kot je poročal lanski Mentor v št. 9-10) gramofonska plošča; v posebni sobici govori odpošiljatelj sporočila v mikrofoni in ta sprejme sporočilo na posebni, 20 g težki in 20 cm široki gramofonski plošči, ki jo potem oddajni poštni urad pošlje naslovljencu. Pomislimo, kako vse večji vtisk napravi takšno »glasno« očetovo pismo na dijaka, ki je prejel ob konferenci slabe rede, kot pa »nemo« pismo, kjer se nevšečne besede lahko prezro.

Pismo brez znamke baje gotovo doseže naslovljenca, ki pa mora seči v žep in plačati porto. Mentor Vam takih pisem ne bo pošiljal, a tu Vas prosi, naj pridobi vsak lanski naročnik še enega novega ter ga prijavi poverjeniku na svojem zavodu ali pa upravi v Ljubljano Miklošičeva cesta 5/1 — najbolje že z nakazilom naročnine!

* POMENKI *

Sfinks. Doslej prejel vse, kar ste mi poslali. Nekatere so prav dobre, druge manj — zato izbiram. Kar se mi zdi uporabnega, priobčim, drugo pa je boljje spraviti, da se ne boste kdaj jezili name, češ, urednik je odgovoren za šepave verze. Ker Vas že toliko let poznam, — po pesmih seveda — vem, da ste rojen pesnik, ki danes, vsaj v Mentorju, ne sme zagrešiti več še tako neznatno oblikovno spotakljivih verzov. Začetnikom sicer take stvari odpustim in jim jih popravim, drugim pa spremembe svetujem, da ni zamere in jeze... Tudi Vam bi včasih rad kaj svetoval, a ste predaleč in, kako je s pismi, veste. Upam pa, da ostanete Mentorju še zvesti in da se boste redno oglašali. Pozdravljeni!

M. K. Ob Vaši prvi letošnji pošiljki sem bil spet vesel. Res, da prekipavamo svojih čustev z besedo, ki bi jim odgovarjala, še ne obvladate vedno, a vendar kaže vsaka Vaša pesem tisto skrivnost, ki oživlja verze in se ne da priučiti ali pridobiti. To se pravi: dar imate, oblikovno pa se boste že še izpopolnili. Varujte se ponavljanja — motivnega in besednega — in ob tropih glejte, da bodo smiselni. — Nekaj bom izbral in priobčil v tej številki ali v prihodnjih.

Ivan K. V »Jesenski noči« ste kaj slabo ubrali svoje strune: ritem šepa, besedje je obrabljeno, doživljaj prisiljen, narejen. Boljša je »Mladika«; lepo misel moti ponavljanje, ki pa bi se še preneslo, in predzadnji verz, ki je stvarno v onem vprašanju nemogoč. »Naš dom« ste razvlečeno opisali, ne da bi mogli dahniti v svoje verze, ki močno šepajo, le-poto pravega življenja. Svetoval bi Vam, da berite naše najboljše pesnike, ob ka-

terih se Vam nemara vzbudi smisel za obliko, ki je še ne obvladate, in še spoznanje, kaj je prava pesem.

Kostrinski. Nekatere Vaše pesmi se prijetno bero, a so vsebinsko samo obnavljanje motivov, ki so Vam ostali v spominu; druge, v katerih ste originalni, pa so neužitne, čeprav je v njih ta ali ona kitica lepa. Ni dovolj, da »v noči črni iztaknete lepo misel«, kakor pravite, znati jo morate tudi podati. Edina, ki bi jo kdaj nemara lahko priobčil, je »Slikal bom...«, a še v njej bo treba v zadnji kitici nekoliko pile.

Tine Obmejski. Vaše »skromne začetniške črtice« sem prebral. Vse tri kažejo, da ste res pripovednik, da veste, kaj je »črtica« in da znate izbrati zanjo primerno snov. V »Križu ob poti« ste hudo romantični. Ako bi razpletli vso zgodbo, to se pravi, da bi pokazali vzrok materinega odhoda in vse njeno trpljenje, bi se približali realnosti in črtica bi bila potem tudi psihološko utemeljena, medtem ko visi zdaj vse v zraku in na samem slučaju. — »Profesor Fajfa« je pa menda kar fotografiran. Vidi se, da ste močnejši, ako podajate snov, ki ste jo doživeli in jo obvladate. Umetniškega pa tudi v »Profesorju« nič ni. Zanimal bi samo na zavodu, kjer živi. Zdi se, da ste hoteli vplesti nekaj o Tinetu in Dragi, a je vse le prerahlo nakazano. Sam opis ure je pa premalo, pa naj je profesor v svojem čudaštvu še tako dobro zadet. — »Pomlad pod oknom« je najboljša, samo dvomim, da bi Tone — kmečki fant! — tako pesniško sentimentalno govoril v svoji bolezni. Čeprav prvič niste uspeli, ne izgubljajte poguma in se še oglasite.

Ignotus. Izmed poslanih pesmi se Vam je posrečil samo »Job«, ki me je prepričal, da boste zapeli še dosti lepih pesmi. Priložene »pesmi v prozi« — tako bi označil Vašo kratko prozo — pa so v svoji že tolikokrat premlateni petošolski sentimentalnosti neužitne. Ostanite za zdaj kar pri pesmi, a se tudi v njej ogibajte vsega neokusno sladkobnega. In da bo oblika tudi vedno dognana, pazite. V svoji pošiljki niste prav nič povedali, kdo ste in kod ste. Ob pisavi sami — koliko rokopisov moram prebrati! — nisem mogel uganiti ne Vašega pravega imena in ne psevdonima. Zato bodite vsaj do prihodnjic — Ignotus: neznanec.

K. M. Poslana črtica se mi zdi za Vas, ki ste napisali že marsikaj boljšega, kar šibka. Ne rečem, da ni motiv zanimiv, a šablonsko je pisan. Ko se zglasite, se pomeniva kaj več!

J. K. Kakor vidite, je prišlo nekaj na vrsto, drugo pa mora čakati boljših časov. Upam, da se boste še oglasili in vzpodbudili tudi druge.

—le. Mislim, da mi potrebno, da bi se skrivali. Ako imate še kaj podobnega, kar pošljite! Priporočam se tudi drugim Vašim tovarišem.

Jelko. Saj ne boste hudi, da sem tako uredil? Pokazali ste spretno pero, izpod katerega bi rad dobil še kaj takega!

Vsem: Pišite samo na eno stran! In čitljivo! Poleg psevdonima naj navede vsak tudi pravo ime, razred in šolo ter točen naslov. Tistim, ki bi se oglašali samo psevdonimno, pomenkar ne bo več odgovarjal. Ako Mentorju zaupate svoje pravo ime, ne mislite, da ga bo raztrobil, kakor je hudomušni Pepe Tineta od Save v Hladnikovi zgodbi, katero prinašamo v tem zvezku. Pomenkar upa, da bo letošnje leto prav tako kot prejšnja privabil v Mentor vse stare znance in še mnogo novih, ki bi radi spravili svoje prvence v tisk ali vsaj slišali sodbo o njih.

Poverjenikom. Kljub težkim časom, ko se je podražil papir in tisk in vse, osta-

ne naročnina za Mentor stara. Po prvem zvezku pa vidite, da bo list vsebinsko zelo zanimiv. Poleg že znanih imen boste v njem srečavali tudi nova — med njimi mnogo dijaških, katera naj vzpodbujajo tudi začetnike. — Uprava pričakuje, da se bo letos število naročnikov povečalo. Čeprav imamo zdaj toliko dijaških glasil, je vendar Mentor še vedno najboljša naša dijaška revija, kar priznavajo vsi, ki ga poznajo. — Poverjenike in posameznike na naših srednjih šolah prosimo, naj zdaj ob začetku šolskega leta, ko dobijo dvojno številko Mentorja za september in oktober, z vso vnemo poagitrirajo za list in mu pridobe čim več naročnikov. Iz statistike veste, da je samo srednješolcev nad 12 tisoč. Temu primerno mora biti tudi število Mentorjevih naročnikov! Slabo znamenje bi bilo, ako ne bi imel srednješolec toliko zanimanja za svoj list, kakor ga ima ljudskošolski učenec za »Vrtec« ali »Naš rod«, ki izhajata v visokih tisočih naklade. Ne izgovarjajte se, da je »Mentor« predrag! Če že ne zmorete naročnine naenkrat, jo lahko nakažete polletno, pri poverjenikih pa celo mesečno! Tri dinarje mesečno pa boste že zmogli, ako jih potrošite lahko toliko in več za sladoled in podobno, kar Vam prav nič ne koristi. Za izobrazbo in poglobitev je treba žrtev, ki se jih dijak ne sme strašiti! Zato poverjeniki in posamezniki: Z navdušenjem na delo za »Mentor«, ki naj doseže letos rekordno število naročnikov!

Vse šolske knjige in šolske potrebščine ima v veliki izbiri na zalogi

ANTON SFILIGOJ

Ljubljana, Frančiškanska ul. 1

Irgovina s papirjem, devocionalijami in knjigami

L J U D S K A P O S O J I L N I C A V L J U B L J A N I

zadruga z neomejenim jamstvom

LJUBLJANA

MIKLOŠIČEVA C. 6

v lastni palači

*Obrestuje hranilne
vloge najugodneje*

—
Nove in stare vloge, ki so
v celoti vsak čas razpolož-
ljive, obrestuje po 4%, proti
odpovedi do 5%.

DIJAKI!

KAM?

v

NOVO ZALOŽBO

(KONGRESNI TRG)

Po vse šolske potrebščine!

Po risala in risalno orodje
za tehnike!

Po nalivna peresa, aktovke,
torbice!

Po vse knjige domače in tuje!

Največja izbira!

Konkurenčne cene!

M E S T N A H R A N I L N I C A L J U B L J A N S K A

je največji slovenski pupi-
larnovarni denarni zavod

Dovoljuje posojila na
menice in vknjižbe

Za vse vloge in obveze
hranilnice jamči

M E S T N A O B Č I N A L J U B L J A N S K A

Slovenski dijak! — Slovenska dijakinja!

Tvoja dijaška leta so leta priprave za ono dobo, ko bo narod terjal od Tebe nesebično delo, požrtvovalnost, ljubezen, vodstvo.

Zato se že sedaj široko razglej po vsem hotenju in udejstvovanju svojega naroda!

Med najpomembnejšimi gospodarskimi pojavi boš našel **zavarovalstvo**.
Vprašaj se: Ali je vse zavarovalstvo pri nas v službi naroda?

In odgovor:

**Prva čisto slovenska in nad 40 let svojemu narodu zvesta
služabnica je naša**

VZAJEMNA ZAVAROVALNICA V LJUBLJANI

Ona kot najmodernejše urejeni zavarovalni zavod zavaruje:

proti požaru, strelj in plinski razstrelbi, proti nezgodam, proti vlomski tatvini, za zakonito dolžnost jamstva, proti razpoki cerkvenih zvonov, proti razbitju stekla vsake vrste, avtomobile (kasko).

Dalje sklepa: **življenjska zavarovanja** vseh vrst in načinov kakor za primer smrti, za primer smrti ali doživetja, za primer doživetja, medsebojna zavarovanja dveh oseb, terme fixe zavarovanja itd.

V pododdelku **KARITAS** je Vzajemna zavarovalnica organizirala največje ljudsko zavarovanje v Jugoslaviji za posmrtnino (pogrebno) starostno preskrbo in doto.

**Jamstvena sredstva Vzajemne zavarovalnice znašajo že do
110 milijonov din.**

Vsak zavarovanec Vzajemne zavarovalnice prejema mesečnik „**Našo moč**“, ki izhaja v 115.500 izvodih. Čitajte ga! Tako se boste najboljše seznanili z zavarovalstvom ter z delovanjem naše edine čisto domače zavarovalnice.

Dijaške ustanove: Vzajemna zavarovalnica je edina zavarovalnica, ki z 10 dijaškimi ustanovami vzdržuje 10 siromašnih slovenskih dijakov.

Šolske potrebščine

kakor zvezke, mape, peresa navadna in nallivna, avinčnike, risalni papir in risalno orodje, aktovke, nahrbtnike itd. nudi po konkurenčno nizkih cenah

TRGOVINA

H. NIČMAN - LJUBLJANA KOPITARJEVA ULICA 2